

TALENTIA-LEHTI / SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSEN SEURA 2008

Tutkiva sosiaalityö

Sosiaalityön tiede- ja teoriaperusta

PIIA PUURUNEN, MARI SUONIO & MARJA VÄÄNÄNEN-FOMIN (TOIM.)

3 Lukijalle

4 Tieto-ohjatusti kauko-ohjattu
sosiaalityö ja sen tutkimus
Synnöve Karvinen-Niinikoski

6 Theory building, research and
knowledge transfer in social work
Peter Erath

17 Sosiaalityö sosiaalitytteenä
Pauli Niemelä

28 Vertailevan tutkimuksen merkityksestä
sosiaalityön tieteenalakehitykselle
Juha Hämäläinen

36 Sosiaalityön teoria tutkimuksessa –
”minun teoriani”
Mikko Mäntysaari

44 Monikulttuurisuus ja
vuorovaikutus sosiaalityössä
Tutkimuksellisia valintoja ja jäsenyyksiä
Merja Anis

48 Moniammatillista yhteistyötä
teoriassa ja käytännössä
Riitta-Liisa Kinni

53 Poliisin yhteiskunnallisen tehtävän
tarkastelua sosiaalityön näkökulmasta
Teemu Melan

Ulkoasu: Kinestasis Oy / Veikko Anttila

ISSN 1797-8610

Lukijalle

tsenäisenä oppialana sosiaalityötä on opetettu yliopistoissa jo yli 20 vuotta. Yhtenä saavutuksena tästä voidaan nähdä, kuinka sosiaalityön tiede- ja teoriaperusta on kehittynyt voimakkaasti viime vuosikymmeninä. Merkkeinä kehityksestä ovat olleet sosiaalityön väitöskirjojen lukumäärän kasvaminen sekä sosiaalityön omien tutkimusintressien ja teemojen pohdinnat oppialan sisällä.

Sosiaalityön tiede- ja teoriaperustan kehittyminen palvelee myös käytännön sosiaalityöntekijöitä ja heidän motivoitumistaan työhönsä. Helmikuussa 2008 Kuopiossa pidetyillä valtakunnallisilla Sosiaalityön tutkimuksen päivillä keskusteltiin siitä, kohtaavatko teoria ja käytäntö asiakastyössä, kuinka sosiaalityöntekijän käyttöteoria muotoutuu, kehittyvätkö menetelmät käytännön rajapinnoilla ja miten tieteen ja käytännön välistä vuorovaikutusta voitaisiin lisätä.

Tutkiva sosiaalityö -julkaisu nostaa esiin tutkimuksen päivien teemaa ja antaa sosiaalityön tiede- ja teoriaperustaa. Kun samalla on vietetty Sosiaalityön tutkimuksen seuran 10-vuotisjuhlia, niin mukana liitteessä on myös seuran ensimmäisen puheenjohtajan ja tänä vuonna seuran kunniajäseneksi kutsutun Synnöve Karvinen-Niinikosken kantaottava puheenvuoro sosiaalityön nykytilasta.

Peter Erath ja Pauli Niemelä tarkastelevat artikkeleissaan sosiaalityötä tieteenä pohtien miten sosiaalityö tieteenä määrittyy ja missä määrin tai missä mielessä sosiaalityö on tiedettä? Peter Erathin artikkelin näkökulma on erityisesti teoria-käytäntö suhdetta luotaava, kun taas Pauli Niemelä pyrkii systemaattisesti hahmottamaan sosiaalityön paikkaa tieteiden kentässä.

Juha Hämäläinen puolestaan avaa sosiaalityön vertailevan tutkimuksen lähtökohtia käyttäen esimerkkeinä yleistä kielitiedettä ja sosiaalipoliittikkaa. Mikko Mäntysaari, Merja Anis ja Riitta-Liisa Kinni kirjoittavat aiheesta minun teoriani. Mikko Mäntysaari pohtii artikkelissaan vaikuttajia ja vaikutteita siihen, miten oma itseymmärrys teoriasta sosiaalityön tutkimuksessa on rakentunut. Merja Anis ja Riitta-Liisa Kinni lähestyvät aihetta omien väitöskirja- ja lisensiaattitutkimustensa pohjalta tuoden mukaan käytäntökytkennän maahanmuuttajasosiaalityön ja moniammatillisuus-kysymysten tarkastelun kautta.

Myös Teemu Melan artikkeli liikkuu teorian ja käytännön rajapinnoilla, kun hän tarkastelee gradupalkitun tutkielmansa pohjalta poliisin yhteiskunnallista tehtävää ja ammattikulttuuria.

Kuopiossa kesäkuussa 2008
toimittajat

SYNNÖVE KARVINEN-NIINIKOSKI

YTT, dosentti, Sosiaalityön tutkimuksen seuran kunniajäsen 2008

Professor, socialpolitik, särskilt socialt arbete

Samhällspolitiska institutionen,

Helsingfors universitet

synnove.karvinen@helsinki.fi

Tieto-ohjatusti kauko-ohjattu sosiaalityö ja sen tutkimus

Tietoperustainen tai paremminkin tieto-ohjatusti kauko-ohjattu sosiaalityö on jo jonkin aikaa ollut erilaisten kansallisten ja valtiollisten hallinnonuudistusohjelmien osa. Sosiaalityön ja sosiaalialan tietoon ja sen levitykseen, käyttöön ja kontrolloitavuuteen on myös panostettu rahaa näiden ohjelmien myötä. Teoriassa, teoriakehittelyillä ja tiedon olemusta koettelevilla sekä tietoa kerryttävällä tutkimuksella on nyt suuri tilaus. Kauko-ohjaus eli hallinnollisesti keskitetty ohjaus taitaa olla sosiaalialalla ns. tietoperustaisuuden varjossa vahvistumassa.

Tuorein ohjelmanjulistus on kotoisin Ruotsista (Wigzell ja Börjeson 2008), mutta keskustelut ovat tuttuja 2000-luvun Suomessakin (Karvinen-Niinikoski 2005), jossa asia on mitä ajankohtaisin nyt keväällä 2008 neuvoteltaessa sosiaali- ja terveyden huollon kansallisen kehittämisohjelman, Kaste-ohjelman 2008–2011 toimeenpanosta. Kaste-ohjelmaan on leivottu sosiaalityön tutkimukseen haaveillut ja osin jo hypistellytkin voimavarat eli unelma ns. evo-rahoista (erityisvaltionosuus sosiaalityön tutkimukseen) ja ideat sekä tehty työ osaamiskeskustoiminnan, sosiaalialan kehittämisyksiköiden ja opetus- ja tutkimuslinikoiden kehittämisestä. Mielenkiintoista näissä tietoperustaisuuden ideaan nojaavissa poliittisissa rahoitusratkaisuihin on se, että yliopistolliselle tutkimukselle, josta kai se tieteellisesti koeteltu tieto pitäisi löytyä, ei juuri sijaa saati rahaa löydy.

Yliopistot kuuluvat siihen "lipservice" eli liturgia-osastoon, jossa ne ja tutkimus mainitaan, mutta esitetään jonkinlaisena itsestään täytyvänä ja ehtymättömänä voimavaravarantona kaikille hienoille yhteistyö- ja kehittämissuunnitelmille. Onkin totta, että sosiaalityön oppiainelaitokset ja yliopistoverkko Sosnet ovat panostaneet paljon käytäntösuhteiseen tiedontuotantoon sekä sosiaalityön käytäntörelevantin tutkimuksen ja tutkimus- ja opetusyhteistyörakenteiden kehittämiseen erilaisin pilottihankerahoituksin ja venyvän selkänahan varassa. Sosiaalityö on tieteenalana vahvistunut, ja tutkimus sekä tohtorikoulutus-volyymikin on merkittävästi kasvanut. (Karvinen-Niinikoski ym. 2007.) Suomalainen sosiaalityön tutkimus- ja kehittämistoiminta on myös kansainvälisesti tunnettua. Yliopistojen kuvitteellisesti ehtymättömien voimavarojen rajat ovat kuitenkin vastassa ja henkilöstön selkänahka loppuun asti venytettyä. Tämän vuoksi on outoa, että maan hallitus ja suuret tietopohjaisuusohjelmat ohittavat sosiaalityön yliopistolliset

yksiköt, ja niiden voimavarat on kerjättävä hattu kourassa kuntien tai pikemminkin Paras-hankkeen ns. kehittämisalueiden projekteista. Lipservice-hengessä voidaan myös sanoa, että kilpailkoon yliopistollinen sosiaalityö kansainvälisestä tutkimusrahasta ja Suomen Akatemian rahoituksesta – kuten se selkä vereslihalla tekeekin samalla, kun paineet käytäntösuhteisen koulutus- ja tutkimusyhteistyön suuntaan kasvavat. Tietopohjaisuuden kehittämisingelmaa tämä ei ratkaise, varsinkaan tulevaisuutta ajatellen. Kehittämiskakkuun on leivottuna myös suuri kysymys sosiaalisen tiedon merkityksestä sosiaali- ja terveydenhuollon kokonaisuudessa, mikä näkyy mm. siinä tavassa, millä kehittämisehdotuksissa hyvinvointia määritetään terveyden kautta.

Suomessa olisi kuitenkin kansainvälisesti verrattuna hyvät mahdollisuudet hyvään käytäntösuhteiseen tutkimukseen ja tieteelliseen tiedontuotantoon sosiaalialalla – koulutetaanhan meillä sosiaalityöntekijät sekä ymmärtämään, hakemaan, sovelta- maan että tuottamaan tieteellistä tietoa ja kehittämään alan asiantuntijuutta. Hieman kokeneemmat tietopohjaistamista ajaneet maat – kuten Iso-Britannia – tietävät, että juuri tämä koulutuksellinen ja asenteellinen valmius sekä hyvät yhteistyörakenteet ovat käytäntöjen tietopohjaisuuden tavoittelussa tärkeimmät tekijät (Walter ym. 2004). Tätä sosiaalityön tiedesuhdetta on myös Sosiaalityön tutkimuksen seuran toimesta rakennettu määrätietoisesti. Seuralla ja vuotuisilla Sosiaalityön tutkimuksen päivillä on kymmenen vuoden ajan ollut tärkeä tehtävä tarjota keskustelu- ja julkaisufoorumit niin vakiintuneille tutkijoille ja opettajille kuin tutkijakoulutettaville ja erikoissosiaalityöntekijöille kuin käytännön tutkimus- ja kehittämistoiminnan parissa työskenteleville. Myös kansainvälisiä yhteyksiä on rakennettu mm. Pohjoismaisen Forsa-yhteistyön kautta.

Tämänvuotisten tutkimuksen päivien ohjelma tuottaakin vertailupintaa suomalaisen, pohjoismaisen ja keskieurooppalaisen sosiaalityön ja sosiaalityön tutkimuksen sekä tiedollisten näkemysten välille kuten saksalaisen professori Peter Erathin ja tanskalaisen tutkija Leena Eskelisen puheenvuoroista tuli esille. Ajankohtaisinta on kuitenkin professori Pauli Niemelän pohdinta sosiaalityön hyvinvointiteoreettisesta perustasta. Niemelän mukaan on korostettava hyvinvoinnin sosiaalista ulottuvuutta. Sosiaalityön tutkimuksen keskeisimpiä tehtäviä on tehdä näkyväksi tämä perusta sekä antaa välineet hyvinvoinnin edistämiseksi – niin tieteellisesti kuin eettisestikin kestävältä pohjalta.

Lähteet

- Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2005) Research orientation and expertise in social work – challenges for social work education. *European Journal of Social Work*, Vol. 8, No. 3, September 2005, pp. 259-/271.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Hoikkala, Susanna & Salonen, Jari (2007) Tutkintorakenneuudistus sosiaalityön koulutuksessa. Sosiaalityön valtakunnallinen hanke 2003–2006. SOSNET julkaisuja 1. SOSNET, Rovaniemi.
- Walter, Isabel & Nutley, Sandra & Percy-Smith, Jamie & Mcneisch, Di & Frost, Sarah (2004) Improving the use of research in social care practice. SCIE. Knowledge Review 7. London: SCIE.
- Wigzell, Kerstin ja Börjeson, Martin (2008) Evidensbaserad praktik i socialtjänsten – till nytta för brukaren. Betänkande av en utredning för kunskapsbaserad socialtjänst. Statens offentliga utredningar. SOU 2008:18. Stockholm, Edita Sverige AB.

PETER ERATH

Dr. Professor

Katholische Universität

Eichstätt-Ingolstadt

peter.erath@altmuehl.net.de

Theory building, research and knowledge transfer in social work

In most of the European countries there is more or less an ongoing debate about the rank of social work as a scientific discipline and the academic respectively non-academic professional status of social workers. The arguments which try to undermine the position of social work against other social sciences as e.g. sociology, psychology, education, etc. are well-known. Hence, social work is either a multidisciplinary subject covered by all social and human sciences (Bommes & Scherr 2000) or a field which can scientifically be assigned to other reference disciplines as e.g., pedagogy (Thiersch 2002).

Within this article¹ – in the first part – I will give a short introduction into the relationship between science and practice from a systemic-theoretical background.

In Part II, I will discuss three questions which can show us how far social work as an academic discipline has reached a satisfying scientific level. Three questions will be discussed:

1. All scientific disciplines require their own unique theoretical orientation that distinguishes them from other subject disciplines: Does social work possess such a perspective of its own?
2. The construction of social work as a scientific discipline requires a sufficient body of theories, models and debate, i.e. an established discourse, which can be subjected to the scientific model: Is there an adequate discourse of social work available?
3. In order to fully establish social work as an academic discipline there is a need for empirical research. Is social work ready and willing to subject itself to the rigour of scientific method?

Finally, in part III, I will give a short presentation about some crucial results of a research study on the response of German social workers to the concept of evidence based practice – with very interesting views into the actual situation of social work in Germany.

1. Important ideas of Part I and II of this text were already published in: Erath, Peter (2008): Social work as scientific discipline – A German perspective. In: Kent Journal for Social Work Theory and Practice, February 2008, Vol. 2. Edited by the Department of Social Work, Community and Mental Health, Canterbury Christ Church University, pp. 23–30.

Some introductory remarks: social work as a practice and science

That social work requires a scientific approach is not really denied by anybody. But there are at least two arguments which point out that there are fundamental difficulties in its achieving the status of an autonomous science.

- Scientists from different social sciences are arguing that social work cannot be an autonomous discipline because it is being too much dependent upon other disciplines e.g. pedagogy, sociology, psychology, etc. [Bommess & Scherr 2000, 225ff.].
- Social work managers fear that such a science would lead practitioners to a theoretical and empirical alienation from everyday work decisions and not really help to improve the efficiency of social work as a practice (Schmitt 1997).

In order to promote the argument for a science of social work it is necessary to demonstrate why these difficulties are ungrounded. For this we can use a systemic perspective (Luhmann 1990) and ask, about the “difference” between (1) different scientific disciplines, and (2) about the “difference” between scientific knowledge and practical experience / expertise.

(1) The “difference” between different disciplines, is not according to Luhmann, grounded in different subjects but in different “theoretically enforced differentiations”. Thus, the origin of a new discipline is the scientific system itself.

“The function of science is based on a possible reorganisation of the possible, on a new combination – and not on an illustration of the present, on a doubling of the subjects within knowledge. What within the scientific system is seen as unit (e.g. as thing, as system, as atoms, as process), is owing its character as unit to the science; to the idea, and to itself.” (Luhmann 1990, 328)

So, if a new discipline has to be developed out of the scientific system as a “movement of differentiation within the system” (Luhmann 1990, 447), then a science of social work would have to demonstrate both its unique scientific origin and how it is differentiated from other disciplines as e.g. sociology, psychology, pedagogic, etc.

(2) Social work must demonstrate that it both follows the rules of science and that it draws its knowledge from within the scientific system; i.e. it is a form of knowledge which is based on scientific procedures and which is legitimized by the scientific community. However, the consequence of this is that “scientific knowledge” is not necessarily always of practical use. Scientific knowledge may be sometimes useful in practice, but often it may only ‘irritate’ practice or identify that something is not working, without offering an immediate solution to a pressing problem. However – a scientific approach to social work will allow it to be self reflective, i.e. to observe its own communications and procedures, which may lead to the development of a “meta-dialogue” out of which can emerge new and better knowledge, explanations of failure and the creation of alternative practice forms.

“The scientist tries to explain: What’s going on? Why the system operates this in way as it operates? What happens and what might happen? Scientists are

describing fundamental mechanism. In contrast with this practical knowledge is concentrating on a certain context within a certain time and on incidents from personal experience. (...). The knowledge of a scientist is not aimed at a specific context. Fundamental academic knowledge is more helpful within new or changing contexts. It more likely offers alternative approaches for the observation of the problem than for problem solutions.” (March 2007).

So the value of a scientific method is that science is able to do something which no other system (including the practice system) is able to do: to resolve the problem of distinguishing between “truth” and “untruth” – but not in a way common sense does but against the background of the rules of the scientific system.

Social work as a science – three questions

1. *Is there a unique perspective of social work?*

Soydan (1999), a Swedish social work scientist, has tried to find the roots of “social work science” out of the “autopoiesis” of the scientific system.

“The starting point here is that social work has its own set of ideas and concepts and that this set of ideas is specific for social work. By using the set of ideas specific to social work as a criterion, it is possible to delimit the subject in relation to other disciplines.” (Soydan 1999, 4)

Within his analysis, derived from the history of ideas of social work, he states that social work does not create a fully new subject (which no discipline ever can) but a new theoretical perspective. According to Soydan, social work is based in the sociology of the “Scottish School” of the 19th century which tried to combine social analysis and social action.

“As such sociological analysis exceeds its own limits and produces concepts and instruments for disciplines that gradually develop out of the process of specialisation in the social sciences. One of the disciplines that slowly develop is social work” (Soydan 1999, 16)

From this perspective Soydan tries to focus a science of social work on a combination of three elements:

“to have a theory of society or of man as social being, to have a programme, a scheme for changing problematic situations, and to have a group of people committed to carrying this change through” (Soydan 1999, 6)

With this Soydan has created a meta-theory for social work science which does not interfere with other disciplines. And with this he can give clear criteria for what could be a social work theory in as much as any social work theory has not only to refer to one of these aspects but to encompass all three. From this position this social work science achieves a level of autonomy and is differentiated from other disciplines such as sociology, psychology, pedagogy, but which it can refer to independently. This means that whilst other disciplines may contribute to different aspects of knowledge,

they will have to do so within the overall perspective or orientation of social work and not as psychological therapy or political strategy. Additionally, the practice system can use knowledge which is created within social work science and its reference disciplines – but they have to carefully adapt this knowledge (which stems from a specific “research or theory setting”) into their practice and should not use it as a prescription at all.

2. Are there enough theories which allow an academic debate?

Social work science belongs – in relation to its origins – to the group of social sciences and as such is part of the scientific traditions which we can find there, especially the different knowledge theories (hermeneutics, empirical-analytical, critical, systemical etc. theories) and the programme of both fundamental and applied social sciences

Within these social sciences there are many different understandings about what a theory is. There is a pragmatic Anglo-American understanding which stresses that “theories provide us with models of reality and help us to understand what is possible and how we can attain it”. Following this approach, practitioners need theories “to develop and refine an intellectual structure by which the complex array of facts encountered in practice can be understood, so that the nature of intervention can be deduced and the effects of such intervention predicted” (Turner 1986, 4). If we would take this strict understanding of theories we would arrive at a position where there are almost no theories in social work science and even not in social sciences because of the great complexity of social life.

In contrast, within a “traditional” European understanding, theories are more open, as they are the result of a product of theoretical and empirical knowledge which is expressed in ideas and terms. Within this understanding, theory in scientific knowledge is systematically collected and– in spite of all the complexity of these theories– there are structures and relations of elements to acknowledge which constitute a result which can be seen as controlled and evaluated knowledge which can claim universality (Kron 1999, 75). If we take this more moderate understanding of the place of theories in a scientific system of knowledge, we could, according to Kron (1999), differentiate social work theories into five different types:

1. Social work theories, which cover all the three elements of Soydan’s meta-theory. They are able to construct a stringent argumentation about the causes of social problems, strategies and methods to overcome them and about the role of social workers as professionals within those strategies. In Germany we can actually find four different kinds of theories which refer to these criteria:
 - i. the critical hermeneutical social work theory of Thiersch (2002) according to which the social worker tries to change the everyday life experiences of the clients which are caused by structural conflicts within society by communication, reflection and critique and thus establish new ways of communication

in which the client finds himself empowered and able to change everyday life structures.

- ii. the systemic social work theory of Baecker (1994) and Willke (1987) which constructs social work as an autonomous and autopoietic part of the systems of modern society which creates and proves strategies and programmes for help in order to overcome problems of exclusion. Social workers take these programmes and put them into place knowing that from a systemic standpoint it is not possible to arrange change without the co-operation of the client: i.e. the social worker has to use indirect means of intervention (irritation, reframing, etc.) in order to enhance the client in finding his / her own solution for the problems.
 - iii. the systemic-procedural social work theory of Staub-Bernasconi (2002) sees social problems as being inadequate satisfaction of needs in respect of non adequate balance of needs. Because she uses a holistic understanding of the term "system" the social worker can work with all sorts of "needs" (physical, sensorial needs, lack of integrity, of identity, of love, of autonomy, etc.) and work on all levels with and for the client (personal, social, environmental, societal, political, economical, etc.). The overall aim of the social worker here is to fulfil people's needs by creating resources and competences and to care for a just balance of obligations and rights between individuals, groups, communities, etc. as precondition for peace. Thus, social work becomes the status of a human rights profession.
 - iv. the eco-social social work theory of Wendt (1990) which stresses the relationship between a person and his/her environment and sees social problems when the environmental conditions do not any longer enable human self organisation. So the task of the social worker is to have an impact on the lives of clients, on the attitudes of individuals and groups and on the management of the specific eco social environments. Within this theory case work / case management is an important model to improve and stabilize people's living conditions.
2. Practice theories or models are usually a mix of theory and practice; they are often "invented" by experienced social work professionals and incrementally brought into a structure which is then subject to training and research. Such models are well known within the community of social workers, as e.g. task-centred social work, cognitive-behavioural social work, crisis intervention, empowerment, case management, community work, anti oppressive practice, etc. They are not often connected with only one of the knowledge theories, on the contrary they can be filled out with methods from different origins (e.g. there are different types of understanding in case management as systemic, eco-social, etc.)
 3. Professional theories restrict themselves to describing the self-understanding of social workers within a given theoretical framework. There is the well known

theory of Paulo Freire about social workers as “agents of change” (Freire 1985) which stresses the thesis, “that social reality can be transformed; that it is made by men and can be changed by men; that it is not something untouchable, a fate or destiny that offers only one choice: accommodation (Freire 1985, 39f.) .Other theories try e.g. to construct the social worker’s identity as “hermeneutical interpretators” (Hauptert & Kraimer 1991), as postmodern professionals (Kleve 2003), as “modest” profession (Müller 2002) or as “reflected service deliverer” (Dewe & Otto 2002). Thus, these theories try to express the role of social worker and to provide arguments for specific ways of training and the interpretation of the professional role.

4. Theories of intervention , as e.g. ASPIRE (Assess-Plan-Implement-Review and Evaluate, Sutton 1994) or Mueller (1994) who creates a “helping matrix” as an interaction between a vertical perspective (assessment – diagnosis – intervention –evaluation) and a crosswise perspective (case of, case for, case with) try to help social workers to structure their working processes in a way, that enables “reflected practice”. Usually, they are developed at universities in order to help students and practitioners to base their daily work on a holistic perspective of reflection and action and structure their tasks without forgetting important aspects to consider.
5. Reference theories, e.g. theories of communication, of therapy, consultation, mediation, role play, training, networking, etc. have their origins in other disciplines but are used by social workers as methods or techniques in a social work specific way. The more the knowledge base in social work is expanded and intensified new social work theories could be developed out of these reference disciplines, as e.g. the systemic approach which comes out of psychology is more and more used within social work models, etc.

This overview on existing social work theories shows that there are really enough theories to discuss and to evaluate within a discipline of social work science. And against this background new theories can be developed which are more and more able to cover the perspective of social work within theoretical frameworks.

3. Is social work willing to proof its theoretical models by research?

Social work has always created and permanently creates knowledge. Usually this took and takes place on the level of daily case work, where social workers not only try to use knowledge from different reference disciplines in order to improve treatments by implementing new methods, they also produce knowledge as e.g.: knowledge over everyday life problems, over life conditions of excluded people, over best strategies to help, over different types of clients, etc.

Additionally, social workers communicate these experiences within their organisations. They create internal quality standards, training programmes, etc. partly in

communication with social work academics. But what they cannot always achieve is to structure and organize this form of knowledge (usually because of lack of time and experience), to proof this knowledge (through independent research and theoretical critique) and above all to look behind and beyond their personal or organisational practice (self- reflection) in order to see the “blind spots” they cannot see by themselves.

So, for example, in Germany, we can find a huge mass of reports about projects in social work, but the quality of most of these papers– against the background of the rules of empirical research and scientific argumentation – is very weak. Usually, these reports are written in a “reflecting-reasoning style” mostly as scientifically reflected reports based on experience. Therein mostly practitioners and external advisors are describing what they were doing and why they judge this or that strategy or method to be successful etc. But almost none of these reports deal with failures or care about fundamental questions as e.g. validity, reliability, objectiveness, etc. of results.

“This [old way of writing down reports] unrestrictedly has to be judged as positive. Though the question in which way such reports have effects regarding the transfer and passing-on might not be answered in a reliable way. (...). In this respect there is again the problematic that was demonstrated within the years of the reform: there where “isles of reform” while the average practice rested to a large extend untouched.” (Hornstein 1985, 467)

The reason for this long-lasting period of absence of “good” research within social work may be seen in an extreme “practice culture” within German and other, e.g. French, Italian, Spanish, etc. universities. According to Hornstein (1985, 476), the institutional emphasis of social pedagogy / social work at universities was always on training but not on establishing a research culture. And academic social workers / social pedagogues wanted to be solidaristic with practitioners and not to approach them in a critical and distant way. Within this tradition especially the Master’s theses at universities were not usually used for empirical studies in order to get more and more research-based data and results which social workers could use for improving or stimulating their own practice.

Besides these more fundamental problems, another obstacle of creating a research based culture within the field of social work practice and training in Germany was the low interest of the two big social work “players” neither of which wanted to put much emphasis or money in the funding of research projects:

1. the state does not feel responsible for social work services because more than 80% of these services are organised and delivered by non-governmental organisations.
2. the six big charitable institutions from the churches, the worker’s union, etc. which cover almost 60–70% of the social work services on behalf of the state are neither capable nor willing – because of their self-understanding as organisations built on Christian belief and altruism and because of a lack of experts within these organisations– to cooperate with the scientific system. So they almost never spent money

for research as e.g. the pharmacy companies do within the field of medicine.

But – if social work wants to legitimate itself it has to invest more into the production of knowledge and accountability and therefore behave as a discipline within the heritage of other social sciences as e.g. sociology or psychology. Within this understanding the task of a scientific discipline especially is to create rational and data-based “explanations for the use of programming” (Homann & Suchanek 2000, 395). Against this argumentation, research in social work would have to take into account that according to its structure as an applied science it has to fulfil a double, namely theoretical and technological task: theoretical means to prove the construction of theoretical models by data based on empirical evidence, technological means to create itself strategies, procedures, methods, techniques, etc. which can be professionally used in the frame of “best practice /evidence based practice” models (Sommerfeld 1998), not as a receipt but within a concept of a “reflexive / reflected practice”.

Both practitioners and scientists have to acknowledge that there are two modes of knowledge production: One mode is academic, discipline-oriented and hierarchical, the other modus is practically situated and transdisciplinary.

Science	Practice
Procedure	Procedure
Methods of research	Methods of interventions (methods how to work adequately in concrete situations)
Debate about truth/untruth in scientific terms	Debate about efficiency
Acknowledgement of results	Acknowledgement of achievements
Autonomous work on problems of knowledge	Autonomous work on practical problems
Theories and technologies as aim	Theories and technologies as means

Fig. 1: Structural differences between science and practice (Sommerfeld 1998, 18)

Against the background of these fundamental differences and similarities between the scientific and the practice system of social work the consequences for research are that:

1. Practice oriented research needs a higher level of acknowledgement; it has to transform problems of acting / intervention into knowledge problems, then to work on it and transfer back new problem solutions into the acting level.
2. Research in social work has at the same time the task to care for a longer term and more general production of knowledge. It has – independently from the immediate demands of practice – to follow its own research questions from its own research perspectives and theoretical history.
3. Research becomes the central interface between the scientific and the practice system; scientific knowledge becomes relevant for practice and with this science becomes an attractive partner for organisations in social work.
4. Social work becomes the seam between social work science and other social sciences. (Sommerfeld 1998, Sticher-Gil 1997)

Of course, the importance of research in social work will increase within the next decades. There are at the moment enormous efforts to improve the management of all services by more transparency, quality, outcomes – measurement, etc. which can be regarded as a kind of first step into a data-based management of social work. And there is more and more a public attention towards failure in social work services and with this a call for research informed practice. (It will be interesting if the case of a young child in Bremen which was well known to the youth office as endangered and in spite of this murdered by his drug-addicted father will bring more scientific attention to the whole field of child protection and social work in Germany.) And not at least European and international expertise and research results will be increasingly used for bi- and multi-national comparisons which are able to show the strengths and weaknesses of the performance of social work in different countries resp. cities.

From a German point of view there is no doubt about the fact that we must collaborate more with those countries where research in social work has a deeper tradition, as e.g. the United States, the United Kingdom, Finland, Czech and Slovakia, etc. The more the different university systems – e.g. on the base of the Bologna or other bi- or multi national agreements – are willing to overcome the old gaps between scientists and practitioners, theory and practice, quantitative methods and qualitative methods towards a more analytical and pragmatic perspective (which means that both scientists and practitioners have to use and carefully criticize all kind of knowledge which is available) the more social work is able to catch up with the intellectual lag with other disciplines and professions, as e.g. medical doctors, lawyers, psychologists, etc.

Just the example of the system of medicine can show us that medical doctors are not only mixing up knowledge from different reference disciplines as e.g. chemistry, biology, physics, pharmacies, etc. against the background of their personal experience. More and more they have to register carefully and be aware of new knowledge developed within the medical science e.g. about best or evidence-based treatments, about contra-indications, about new research results and often they take part in research studies about the effects of new treatments etc. Thus, the practice and the scientific system of medicine are not only developing their own internal autonomy but also their relations with external partners.

The concept of evidence based practice – resonance amongst German social workers

How far or not far yet German social workers are distant to a scientific understanding of their profession can be shown by an empirical exploration study done by a master's student in Eichstaett. The student (Ißbrücker 2007) made interviews with CEO's, managers and practitioners in the fields of social work about the resonance of the concept of evidence based practice by German social workers and social work managers. Here are some results:

- Terms like “scientifically based social work” or “research-based practice” or “evidence-based practice” are to a high degree unknown.
- Knowledge in social work is broadly understood as “personal” or experienced-based knowledge.
- The relevance of scientific knowledge in social work is seen as very little because of a lack of time and a lack of competence to read and understand empirical studies.
- A systematic preparing of new knowledge is seen as too expensive.
- A systematic use of knowledge is seen as accidental except if it is necessary to argue at court or within an expert opinion.
- Evidence based practice is judged as too costly and too far away from “real” practice.
- The concept seems to be of real use for “for-profit-agencies”, charities but non-for-profit organisations.
- To measure the results of social work interventions feedbacks from clients are seen as sufficient.

If we look at these results from a comparative perspective we can recognize that non-profit organisations which are playing an important role in social policy in Germany and therefore have an enormous influence on policy and training tend to overestimate the personal experience of social workers and underestimate any form of scientific thinking. Thus the introduction of the bc-level in social work education could be seen as a further step to “de-theorize” and “de-qualify” social workers in order to get a cheap social workforce.

Conclusion

The attempt to find arguments for a social work science leads us back to a problem which has a lot to do with the self-understanding of social work as a profession. If we define a “professional” as someone who has specific knowledge and expertise in doing something and is paid for using this knowledge and expertise properly there is no doubt about it that social work has to be located within the system which – within a modern society – is designated to deal with knowledge: the system of science. Within this system scientists have to elaborate the specific perspective of social work – both as theorists and as researchers – and to create a discipline which works within the social work perspective in an appropriate way – and not within other perspectives as e.g. sociology, psychology, etc.

From Bourdieu we can learn that even within a critical understanding social workers need a self-understanding as practitioners and scientists:

“The difficulty of the political fight today is, that the rulers, the right wing as well as the left wing technocrats or epistomocrats have their interests in reasonableness and in the general: We are moving towards universes in which ruling needs more and

more technical, rational arguments and in which, – as the rulers are referring while exercising their power forcefully to reasonableness and science – also the controlled (people) have to use reasonableness, to defend themselves against the power.” (Bourdieu 1998, 156f. translation, P.E.)

Bibliography

- Baecker, Dirk (1994) Soziale Hilfe als Funktionssystem der Gesellschaft. Zeitschrift für Soziologie 23, 93–110.
- Bommes, Michael & Scherr, Andreas (2000) Soziologie der Sozialen Arbeit. Eine Einführung in Formen und Funktionen organisierter Hilfe. Weinheim, München: Juventa.
- Bourdieu, Pierre (1998) Praktische Vernunft. Zur Theorie des Handelns. Frankfurt: M.edition suhrkamp.
- Dewe, Bernd & Otto, Uwe (2002) Reflexive Sozialpädagogik. In: Thole, Wolfgang (Hrsg.): Grundriss Soziale Arbeit. Ein einführendes Handbuch. Opladen: Leske und Budrich, 179–198.
- Freire, Paolo (1985) The Politics of Education. Culture Power and Liberation. Introduction by Henry Giroux. Massachusetts: Bergin & Garvey Publishers Inc.
- Hauptert, Bernd & Kraimer, Klaus (1991) Die Heimatlosigkeit der SA/SP. Stellvertretende Deutung und typologisches Verstehen als Wege zu einer eigenständigen Profession. Pädagogische Rundschau 45, 177–196.
- Homann, Karl & Suchanek, Andreas (2000) Ökonomik. Eine Einführung. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Hornstein, Walter (1985): Die Bedeutung erziehungswissenschaftlicher Forschung für die Praxis sozialer Arbeit. Anmerkungen zu einer notwendigen Bestandsaufnahme. In: Neue Praxis 15, 463-477
- Kleve, Heiko (2003) Sozialarbeitswissenschaft, Systemtheorie und Postmoderne. Grundlegungen und Anwendungen eines Theorie- und Methodenprogramms. Freiburg im Breisgau: Lambertus.
- Ißbrücker, Anja (2007) Das Konzept der Evidence-Based Practice – Eine Explorationsstudie zur Rezeption des Ansatzes in Deutschland. Masterarbeit, vorgelegt an der Kath. Universität Eichstätt, Fakultät für Soziale Arbeit, SS 2007.
- Kron, Franz (1999) Wissenschaftstheorie für Pädagogen. München, Basel: Reinhardt.
- Luhmann, Niklas (1990) Die Wissenschaft der Gesellschaft. Frankfurt: M. Suhrkamp.
- Müller, Burkhardt (1994) Sozialpädagogisches Können: ein Lehrbuch zur multiperspektivischen Fallarbeit. 2. veränderte Auflage. Freiburg im Breisgau: Lambertus.
- Müller, Burkhard (2002) Professionalisierung. In: Thole, Werner (Hrsg.): Grundriss Soziale Arbeit. Ein einführendes Handbuch. Opladen: Leske und Budrich. S. 725–744
- March, James (2007): Männer sind konsequent – mit den Zielen eines Zweijährigen. Spiegel online 2. Februar 2007, 1.
- Schmitt, Siegfried (1997) Die Sozialarbeit den SozialarbeiterInnen – ein Pamphlet. Sozialmagazin 22, 36–39.
- Sommerfeld, Peter (1998) Erkenntnistheoretische Grundlagen der Sozialarbeitswissenschaft und Konsequenzen für die Forschung. In: Steinert, Erika, Sticher-Gil, Brigitte, Sommerfeld, Peter & Maier, Konrad (Hrsg.): Sozialarbeitsforschung: was sie ist und leistet. Freiburg im Breisgau: Lambertus, 13–31.
- Soydan, Haluk (1999) The history of ideas in social work. Birmingham: Venture Press.
- Sticher-Gil, Brigitte (1997) Zum Gegenstand der Sozialarbeitsforschung, Klärungen unter Bezugnahme auf die dargestellten Forschungsprojekte. In: Steinert, Erika, Sticher-Gil, Brigitte, Sommerfeld, Peter & Maier, Konrad (Hrsg.): Sozialarbeitsforschung: was sie ist und leistet. Freiburg im Breisgau: Lambertus, 155–174.
- Staub-Bernasconi, Sylvia (2002) Soziale Arbeit und Soziale Probleme. In: Thole, Werner (Hrsg.): Grundriss Soziale Arbeit. Ein einführendes Handbuch. Unter Mitarbeit von Karin Bock und Ernst-Uwe Küster. Opladen: Leske und Budrich, 245–258.
- Sutton, Carol (1994) Social work, community work and psychology. Leicester: BPS.
- Thiersch, Hans (2002) Positionsbestimmungen der sozialen Arbeit. Gesellschaftspolitik, Theorie und Ausbildung. Edition soziale Arbeit. Weinheim, München: Juventa.
- Wendt, Wolf Rainer (1990) Ökosozial denken und handeln. Grundlagen und Anwendungen in der Sozialarbeit. Freiburg: Lambertus.
- Thiersch, Hans, Grundwald, Klaus & Köngeter, Siegfried (2002) Lebensweltorientierte Soziale Arbeit. In: Thole, Werner (Hrsg.): Grundriss Soziale Arbeit. Ein einführendes Handbuch. Opladen: Leske und Budrich, 161–177.
- Willke, Herbert (1987) Strategien der Intervention in autonome Systeme. In: Baecker, Dirk u.a. (Hrsg.): Theorie als Passion. Niklas Luhmann zum 60. Geburtstag. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 333–361.

PAULI NIEMELÄ

VTT sosiaalipolitiikan, erityisesti sosiaalityön professori

Kuopion yliopisto

pauli.niemela@uku.fi

Sosiaalityö sosiaalitieteenä

Kansainvälisesti sosiaalityön tieteellistä paradigmat on haettu useimmiten multi-teoreettisista, käytänteoreettisista tai työprosessiteoreettisista lähtökohdista käsin (Göppner & Hämäläinen 2007). Keskityn tässä artikkelissa analysoimaan sosiaalityön sosiaalitieteellistä paradigmat. Tarkastelussa analysoidaan niitä tekijöitä, joiden avulla sosiaalityön sosiaalitieteellisen perustan hahmottaminen olisi mahdollista. Artikkelissa pyritään samalla avaamaan kysymystä, mistä sellaisessa ilmiössä on kyse, joka on sosiaalityön tutkimuksellisin metodein tarkasteltavissa sekä työskentelykeinoin käsiteltävissä? Analyysissä tavoitellaan Flexnerin (2001/1915) tavoin kysymystä, onko sosiaalityö sellainen professio, jolla on oma tieteellinen kysymyksenasettelunsa, tiedon tuotantonsa ja metodiikkansa eli täyttääkö sosiaalityö tieteen kriteerit, ja jos täyttää, niin millaisen tieteen? Olen aiemmin tarkastellut sosiaalityötä toimintateorian avulla (Niemelä 2004; Niemelä 2006) ja jatkan toisaalla kyseistä analyysiä tarkastellen sosiaalityötä toimintatieteenä (Niemelä 2008).

Tässä artikkelissa hahmotetaan sitä tieteellistä ja toiminnallista kontekstia, so. sosiaali- ja yhteiskuntatieteiden kokonaisuutta, johon sosiaalityö fundamentaalisesti kuuluu. Sen vuoksi tarkastelussa ensimmäisenä (1) tehtävänä on eritellä lähtökohtaisesti käsitteen ´sosiaalinen` eri merkityksiä. Toisena (2) tehtävänä on analysoida yhteiskunnallisen sosiaali-systeemin sekä sosiaali- ja yhteiskuntatieteiden ulottuvuuksia ja tasoja, pyrkien hahmottamaan sosiaalityön ”paikkaa” niissä. Jatkan aiempaa analyysiäni tältä osin (Niemelä 1984). Kolmantena (3) tehtävänä on tarkastella sosiaalisen ja terveyden välisiä suhteita (analogioita) tieteissä, toiminnassa ja ammateissa. Viimeksi mainitulla tarkastelulla pyritään luomaan lisänäkökulma sosiaalityön tieteelliseen asemaan sosiaalitieteiden joukossa. Se siis tapahtuu suhteuttamalla tarkastelu terveystieteisiin, so. sosiaalitieteiden rinnakkais- eli lähitieteisiin. Peruskysymyksenä on sen selvittäminen, millainen sosiaalitiede sosiaalityö on tieteenä. Tutkimusmetodeina ovat yhtäältä käsiteanalyysi sosiaalisen käsitteestä ja toisaalta systeemi-teoreettinen analyysi sosiaalialasta ja sosiaalitieteistä.

Sosiaalisen käsite ja sisältö – käsitteen ´sosiaalinen` monimerkityksisyys

Käsitteellä ´sosiaalinen` on hyvin erilaisia merkityksiä. Merkityksiä on jopa niin paljon, että käsite on diffuusi. Sen vuoksi on tärkeää tarkentaa, mitä kulloinkin tarkoitetaan, kun puhutaan käsitteestä ”sosiaalinen”. Seuraavassa tarkastellaan lyhyesti sosiaalisen eri merkityksiä.

- a) Henkilö (individuaalinen subjekti) on sosiaalinen, kun hän on
- inhimillinen toimija, toiminnallinen / toimiva olento (= ihmiskäsityksen sosiaalinen eli toiminnallinen ulottuvuus)
 - vuorovaikutusolento, vuorovaikutuksessa oleva (=sosiaalinen suhdeolento)
 - seurallinen, toisten seuraan hakeutuva – ei syrjään vetäytyvä (= luonteeltaan sosiaalinen henkilö)
 - auttavainen, myötätuntoinen (=sosiaalinen motiivi, sympatia-intentio)
 - toisia henkilöitä ymmärtävä, toisten asemaan paneutuva (=sosiaalisesti empaattinen).
- b) Henkilöt yhdessä (esimerkiksi ryhmänä, järjestönä, asuin- ja työyhteisönä) ovat jo itsessään sosiaalinen ilmiö
- sosiaalisena yhteisönä (=sosiaalinen ”me” yhteisö)
 - yhteisö on yhteisönä sosiaalinen, kun siinä vallitsee sosiaalisuutta, toisensa huomioon ottavaa mieltä, yhteisössä on suuri koheesio (=sosiaalinen yhteisöllisyys)
 - teko on sosiaalinen, kun sitä tavoitellaan yhdessä (=sosiaalinen ”me” intentio)
 - teko on sosiaalinen, kun se on yhdessä tehty (=sosiaalinen ”me” toiminto, teko yhdessä tekemisenä)
 - menetelmä on sosiaalinen, kun se on yhteisöllinen (=sosiaalinen, yhteisöllinen metodi, sosiaalityössä ilmenee yhteisösosiaalityönä).
- c) Yhteiskunta on sosiaalinen ilmiö, kun
- sosiaalinen ilmenee kvaliteettina, so. yhteiskunnallisen merkityksessä
 - yhteiskunta on subjektina/toimijana tai objektina/kohteena, kuten sosiologisessa tai yhteiskunta-/sosiaalipoliittisessa tarkastelussa (=yhteiskunta sosiaalisena ilmiönä)
 - yhteiskunnan hallinnossa sosiaalihalintoa koskevat asiat tasolla
 - sosiaalinen yhteiskunnan myönteistä ominaispiirrettä korostavana; esimerkiksi etujen jakamisen sosiaalinen oikeudenmukaisuus (=edut ja rasitukset sosiaalisesti oikeudenmukaisesti tasapainossa)
 - sosiaalinen yhteiskunnan funktiona; so. huonosti menestyvimät huomioon ottavana (=sosiaalinen solidaarisen yhteiskunnan merkityksessä).
- d) Ammatti voi olla sosiaalinen, jolloin voi olla kyse
- heikoiten menestyvien ja muita heikommissa asemassa olevien auttamiseen tähtäävästä ammatista (=sosiaalialan ammatti; esimerkiksi sosiaalityö, sosiaaliohjaus, sosiaalikasvatus)
 - yhteiskunnallisia palveluita tarjoavasta palveluammattista (=sosiaalipalvelut, vanhuspalvelut).

Jo näinkin tiivistetty tarkastelu osoittaa, että sosiaalisen käsitettä voidaan käyttää hyvin monessa eri merkityksessä. Se on monitasoinen ja moniulotteinen käsite. Niinpä on tärkeää spesifioida kulloinkin, missä merkityksessä käsitettä käytetään. Seuraavas-

sa tarkastellaan sosiaalisen eri merkityksiä, erityisesti sosiaalityötä tieteenä muiden sosiaalitieteiden joukossa. Samalla toki kontekstina on sosiaalialan toiminta.

Sosiaalisen eri tiedemerkitykset

Sosiaalityön asema sosiaalitieteessä

Ensin tarkastellaan sitä, mitä ovat sosiaalitieteet ja mikä on sosiaalityön asema sosiaalitieteissä? Onko ylipäänsä relevanttia käyttää kokoavaa ilmausta sosiaalitieteet? Pohdin aihetta seuraavassa systeemi-teoreettisesti. Jäsennän ja analysoin kaavion 1 avulla sosiaalisen ulottuvuuksia ja tasoja tieteiden ja niiden taustalla olevien ilmiöiden kautta.

Yhteiskunnallisen/sosiaalisen ulottuvuudet (tieteissä)						
A. Perustieteet/ilmiöperusta			B. Toimintatieteet / ilmiö- ja intentioperusta			
	Kohde	Tiede	Kohde	Tiede	Toiminta-konteksti	
Sosiaalisen eri tasot	Makrotaso	Yhteiskunta (rakenne) Kansa	<i>Sosiologia</i> , <i>Sosiaali-antropologia</i> , <i>Sosiaalihistoria</i>	Väestön hyvinvointi ja sen vajeet – työ, – sosiaaliturva, – koulutus, – asuminen, – perhe jne.	<i>Sosiaalipolitiikka</i> (<i>Sosiaalihallinto</i> ; <i>Social administrat.</i>) (<i>Sosiaalietiikka</i>) (<i>Sosiaalityö</i>)	Valtio (politiikka, ministeriöt/hallinto/laki ym.)
	Mesotaso	Sosiaalinen ympäristö, yhteisö, kaupunki, kylä jne.	<i>Sosiologia</i> , <i>Sosiaali-ekologia</i>	Kunnan asukkaiden hyvinvointi ja sen vajeet	<i>Sosiaalihuolto</i> , <i>Sosiaalihallinto</i> (<i>Social administrat.</i>) (<i>Sosiaalipalvelut</i>) (<i>Sosiaalityö</i>)	Kunta (virasto)
	Mikrotaso	Vuorovai- kutus, ryhmät (toiminta)	<i>Sosiaali-psykologia</i> , <i>Sosiologia</i>	Asiakkaiden hyvinvointi ja sen vajeet, (toiminta)	<i>Sosiaalityö</i> , <i>Sosiaalipedago- giikka</i> , <i>psyko- sosiaalinen työ</i>	Ammatti (tieto-taito, tutkimus-perustaisuus)

Kaavio 1. Yhteiskunta- ja sosiaalitieteiden jäsenitys sosiaalisten ilmiöiden eri ulottuvuuksien ja tasojen avulla

Oheinen kaavio pyrkii jäsentämään kahdenlaatuisia yhteiskunta- ja sosiaalitieteitä (ulottuvuudet A ja B). Yhtäältä ne (A) koskevat kohteen tutkimusta ja siitä saatavaa tietoa sinänsä. Tällöin yhteiskuntaa tutkitaan lähes kuten "luontoa", so. etsitään sen lainalaisuuksista saatavaa tietoa, kuten Comte aikoinaan argumentoi sosiologiaa tieteenä. Toisaalta osa yhteiskunta- ja sosiaalitieteistä (B) koskee soveltavaa eli toimintatieteellistä tutkimusta, jossa kohdeilmiöinä ovat yhteiskunnan ja kansalaisten hyvinvointi sekä hyvinvoinnin vajeet, sosiaaliset ongelmat, ynnä niiden sosiaalisesti oikeudenmukainen, reilu jakautuminen. Tässä käytetään ensin mainituista (A) yhteiskuntaa tutkivista tie-

teistä käsitettä yhteiskuntatieteet. Ja vastaavasti käytetään käsitettä sosiaalitieteet niistä tieteistä, jotka ovat toimintatieteellisiä (B). Niiden toimintajärjestelmissä on kyse intentioista, pyrkimyksistä johonkin hyvään ja jonkin pahan minimoimiseen.

Viimeksi mainitussa ilmiössä on siis kyse intentionaalisesti toivottavasta asiantilasta; esimerkiksi riittävästä, kulttuurisesti kohtuulliseksi katsotusta hyvinvoinnista (IFSW 2000). Kyseessä on siis kulttuurisesti määräytyvät elämänlaatu ja elintaso, joita sosiaalipoliittisesti pidetään tavoiteltavana sosiaalisena arvona ja normina. Näin ollen kyse on humanistisen ja sosiaalieettisen prinssiin läpäisemästä ilmiöstä ihmisten elämässä (vrt. tiede ja toiminta ihmisen palveluksessa). Yhteiskunnassa pidetään sosiaalisesti oikeudenmukaisena ja taloudellisesti tarkoituksenmukaisena tiettyä tulojen tasoitusta, erityisesti heikommin menestyneiden hyväksi, jolloin on kyse sosiaalipoliittisesta toiminnasta.

Pelkistetysti voitaisiin sanoa, että ensin mainittujen (A) osalta makrotasolla puhutaan makroteorioista eli makrososiologiasta. Tällöin tarkastelun kohteena ovat yhteiskunnan rakenteet, esimerkiksi väestö-, elinkeino-, poliittinen, koulutus- ja ammattirakenne. Mesotasolla sosiologiassa tutkitaan yhteisöjä, esimerkiksi kaupunkeja ja kyliä. Tällöin voidaan puhua kaupunkisosiologiasta ja ympäristösosiologiasta. On myös spesifisesti tälle tasolle orientoituneita tieteitä. Sosiaaliekologia tutkii ihmisen sosiaalista ympäristöä nimensä mukaisesti. Mikroteorioista puhuttaessa viitataan sellaisiin sosiologisiin teorioihin, joissa tarkastellaan toimintaa eli ihmisen tasoa. Tällä tasolla on olemassa erikseen niin sanottuja käyttäytymistieteitä, joista yksi on sosiaalipsykologia. Sen yhtenä perinteisenä tehtävänä on ollut tarkastella ihmistä erityisesti vuorovaikutus- ja ryhmäolentona.

Soveltavissa sosiaali- eli toimintatieteissä (B) makrotasolla on kyse kansainvälisesti sosiaalihalinnosta (Social Administration). Suomessa korostuu käsite sosiaalipoliittikka, jolla tarkoitetaan yhtäältä toimintaa ja toisaalta oppialaa ja hyvinvoinnin tiedettä. Yhä enenevästi myös sosiaalityön alalla problematisoidaan väestön sosiaalisia ongelmia makrotasolla, mutta sosiaalityö ei silti ole samassa määrin makrotason sosiaalitie-de kuin sosiaalipoliittikka. Tällä tasolla tutkimuksen ja tieteen lähtökohtana on, että hyvinvointi on yhteiskunnassa tavoiteltava tila jokaisen osalta ja kuuluu kaikille. Kyse on yhteiskunnallisesta, sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta ja solidaarisuudesta, tasa-arvon kohtuullisesta toteutumisesta, josta tosin eri poliittisissa puolueissa ollaan eri mieltä. Perinteisesti sosiaalipoliittisessa tavoitteessa on katsottu myös olevan kyse luokkavastakohtaisuuksien vähentämisestä ja yhteiskunnan koheesion lisäämisestä. Sittemmin on alettu korostaa sosiaalipoliittikan tehtävää myös kulutuksen tasaajana, jolloin on kyse talouspoliittisesta, tuotannon ylläpitämisen perustelusta.

Soveltavien tieteiden yhteydessä Ilkka Niiniluoto puhuu Aristoteleeseen viitaten praktisesta syllogismista. Kyseessä ovat erilaiset toiminnan alat ja toimintatieteet, joissa on annettuna jokin tavoite, jolloin sekä toiminnan että tieteen tehtävänä on tarkastella niitä keinoja, joilla kyseessä oleva tavoite saavutetaan (tavoite-keino-problematiikka).

Niiniluoto (1983, 305, 317) väittää tällöin olevan kyse suunnittelua ja päätöksentekoa koskevista tieteistä, joissa etsitään toimenpidesuosituksia. Tämän mukaan sosiaalipolitiikka, sosiaalihuolto ja sosiaalityö olisivat sen suunnittelemista ja tutkimista, millä keinoilla ja menetelmillä annettua tavoitetta eli väestön ja asiakkaiden hyvinvointia voidaan edistää sekä sen vajeita eli sosiaalisia ongelmia minimoida. Pidän kuitenkin tätä näkemystä liian suppeana tarkastelun koskiessa sosiaalitieteitä. Kussakin sosiaalityö- ja sosiaalipolitiikan tutkimuksessa on keinojen ja menetelmä-kysymysten lisäksi olennaista se, mistä on kysymys, kun puhutaan sosiaali- ja toimintatieteistä, niiden hyvästä ja pahasta sekä jakautumisesta ja kohdentumisesta eli mikä on niiden ontologinen kysymys.

Sosiaalipoliittisen tutkimuksen tehtävänä on siis tarkastella, missä tilassa ovat väestön hyvinvointi ja sen vajeet eli puute, deprivatio, sekä miten tätä tilaa voidaan parantaa. Näistä puhutaan myös sosiaalisten ongelmien ja sosiaalisen kysymyksen käsitteillä. Tällöin tarkastelun kohteina yhteiskunnassa ovat hyvinvoinnin ja sen vajeiden tila koko väestössä ja jakauma eri väestöryhmissä. Perinteisesti on ollut kyse työn (työttömyys) ja toimeentulon (köyhyys) sosiaalipolitiikasta, erityisesti sosiaaliturvapolitiikasta ja sen hallinnoinnista makrotasolla, sosiaalihuollona. Nytemmin yhä useammin käsite sosiaalipolitiikka on vaihdettu käsitteeksi yhteiskuntapolitiikka, jolloin on kyse laaja-alaisesta, yleisestä yhteiskunnallisesta politiikasta. Tällöin tarkastelu ei koske vain sosiaalista politiikkaa, vaan yhä useammin laaja-alaista, kaikki yhteiskunnan osa-alueet käsittävää politiikkaa. Toki sosiaalipolitiikka on tällöinkin merkittävä osa-alue yhteiskuntapolitiikan sisällä tai rinnalla.

Mesotasolla on kyse sosiaalihuollosta ja sen tason hallinnosta, sosiaalihuollon hallinnosta. Joskus puhutaan myös ns. kunnallisesta sosiaalipolitiikasta. Kansainvälisesti Social Administration -käsitteen alle sisällytetään pitkälti juuri tämän tason, osin myös edellä mainittujen makrotason sosiaalisten, sosiaalipoliittisten ilmiöiden tutkimus ja toiminta. Suomessa sosiaalihuollolla kunnan toimintana on pitkä perinne. Sosiaalivirasto organisoitui sosiaalista kunta- eli mesotasolla. Tällöin sosiaalista toteutetaan viranomaistyönä ja pitkälti lakien perusteella, juridis-hallinnollisena huoltotoimintana. Tutkimus kohdistuu sekä niihin ongelmiin, joiden vuoksi sosiaalihuoltoa tarvitaan että niihin toimenpiteisiin, joilla muutosta pyritään saamaan aikaan.

Nykyään on jo luotu erillinen sosiaalihuolto niminen oppiaine tähän tarkoitukseen. Sosiaalihuolto-oppiaineen piiriin kuuluvat paljolti juuri meso-tason järjestelmiä koskeva koulutus ja tutkimus, so. sosiaalihuollon ja -johtamisen koulutus ja tutkimus. Lisäksi on jo synnytetty myös ns. sosiaalitalous-niminen oppiaine tarkastelemaan paljolti juuri meso-tason taloudellisia resurssikysymyksiä. Tosin vasta harvoissa yliopistoissa on kyseisiä oppialoja. Useimmissa yliopistoissa niiden opetus ja tutkimus on kytketty sosiaalipolitiikkaan ja/tai sosiaalityöhön. Perinteisesti tältä tasolta jäsenyvä viranomaistoiminta on ollut ensin vaivahoidon tarkastelijan, sen jälkeen köyhäinhuoltovirkailijan, sittemmin sosiaalihuoltajan ja nyttemmin sosiaalityöntekijän toimintaa.

Yhä enenevästi käytetään neutraalia käsitettä sosiaalipalvelut kuvaamaan kaikille kuuluvia sosiaalihuollon palveluja. Käsitteellä viitataan mm. universaalisuuteen, asiakaskeskeisyyteen ja normaalisuuteen. Palvelut kuuluvat kaikille elämäntilanteesta riippuen. Ei siis tarvitse olla huono-osainen tai yleisesti huollon tarpeessa, vaan sellaisessa elämäntilanteessa tai -vaiheessa, jossa kuuluu saada yhteiskunnallisia palveluita, esimerkiksi juuri sosiaalipalveluita. Aivan kuten kuka tahansa voi sairastua, voi hyvinvoinnin vaje kohdata elämän eri osa-alueilla ketä tahansa, jolloin ratkaisevaa on se, millaisessa elämäntilanteessa ja elämänvaiheessa ihminen elää eli millainen sosiaalinen riski häntä on kohdannut.

Mikrotasolla on kyse asiakastyön tasosta, sosiaalityöstä. Sosiaalisen organisointia ja työstämistä professionaalisenä, ammatillisena toimintana, ei pelkästään viranomaistoimintana, on ollut perinteisesti ennen muuta niillä alueilla, joissa ei ole voitu käyttää viranomaisvaltaa ja -normeja. Niinpä esimerkiksi psykososiaalinen sosiaalityö, erityisesti terveys- ja mielenterveysosiaalityö, perhe- ja lapsityö sekä päihdetyö ynnä sosiaalipedagoginen sosiaalityö korostavat sosiaalista metodis-toiminnallista työprosessia asiakastyössä.

Mitä selkeämmin sosiaalityössä voidaan toimia professiona, sitä autonomisemmaksi sosiaalityö muodostuu. Tällöin ammattikunnalla ja sitä valvovalla elimellä on suuri merkitys (vrt. terveydenhuollon oikeusturvakeskus). Työ ei perustu normien toteuttamiselle, vaan teorioiden ja menetelmien käyttämiseen ammatillisessa toiminnassa, joka edellyttää ammattikunnan tiedon ja taidon sekä etiikan yhteensovittamista oman koulutuksen perusteella. Asiakastyössä toimivalla ammattilaisella on sellaista sosiaalisen työn ammattitaitoa, että hän kykenee tekemään työtä, soveltaen työskentelymetodeja, joilla voi tukea asiakasta hänen sosiaalisessa hädässään.

Kaikkien niin sanottujen soveltavien eli toiminnallisten sosiaalitieteiden lähtökohtana on ensiksi sosiaalisten ongelmien ilmeneminen, joihin tutkimus kohdistuu makro-, meso- tai mikrotasolla. Tämä niin sanottu ilmiöperustaisuus on siis kaiken tarkastelun lähtökohtana. Toiseksi tutkimuksella haetaan eri tasoilla vastausta näiden sosiaalisten ongelmien yhteiskunnallisiin, yhteisöllisiin ja yksilöllisiin syihin. Tämänkaltaisen tarkastelu on luonteeltaan ongelma- eli syyperustaista. Tarkastelun tehtävänä on analysoida, mitkä syyt johtavat näihin ongelmiin. Kolmanneksi tutkimus kohdistuu toimenpiteiden ja toimintaohjelmien tutkimiseen. Tämän kaltainen tarkastelu on toiminta- eli työmenetelmäperustaista. Tämän kaltaisen tutkimuksen toteuttaminen on esimerkiksi sosiaalityössä hyvin keskeistä, mutta vielä aivan liian vähäistä. Neljänneksi tutkimus kohdistuu sen arviointiin, miten ongelmiin voidaan ja on voitu vaikuttaa. Arviointitutkimuksessa ollaan kiinnostuneita toiminnan vaikuttavuudesta eli tavoitteena on saada selville vaikuttavuusperustaisuus eri tasoilla. Näin ollen soveltavissa sosiaali- eli toimintatieteissä on kyse vaativista tutkimusprosesseista; tiettyä, tosin suhteellisen rajattua ilmiötä koskevasta tiedon tuottamisesta, toiminnan toteuttamisen eli interventioiden tutkimuksesta ja vielä toteutuksen vaikutusten arvioinnista

Sosiaalisen ja terveyden väliset suhteet (analogiat) tieteessä, toiminnassa ja professionissa

Suomessa terveys- ja sosiaalisektorit ovat saman hallinnonalan alla ja niiden toimintaa pyritään kehittämään kokonaisuutena. Kaaviossa 2 vertaan näitä sektoreita toisiinsa ja esitän analogian näiden kahden sektorin välillä, jolloin sosiaalisektorin ammattitoiminta tulee oikeaan valoon. Kaaviosta käy ilmi, että makrotasolla terveyssektorilla on kyse kansansairauksista ja vastaavasti sosiaalisektorilla on kyse sosiaalisista kysymyksistä eli sosiaalisista ongelmista.

Makrotasolla kummallakin sektorilla on olemassa omat tieteensä sekä politiikka- ja hallinnonalat omine toimintamenetelmineen. Terveyssektorilla puhutaan kansanterveystieteestä tai sosiaalilääketieteestä ja toiminnan osalta terveyspolitiikasta. Sosiaalisektorilla taas sosiaalipolitiikalla tarkoitetaan sekä tiedettä että politiikkaa toiminnan alana, erityisesti sosiaaliturvan kysymyksissä. Nykyään käytetään paljolti laajempaa käsitettä yhteiskuntapolitiikka sekä tieteenä että toimintana. Uusi tulokas käsitteellisesti on hyvinvointipolitiikka, jota käytetään vasta politiikka-käsitteenä, mutta ei tiede-käsitteenä. Hyvinvoinnin tutkimus käsitteenä on alkanut profiloida viime aikoina alan tutkimusta, ja yliopistoihin on perustettu mm. hyvinvoinnin tutkimuskeskuksia, esimerkiksi Turkuun ja Kuopioon.

	Terveyssektori	Sosiaalisektori
Makrotaso (valtio)	Terveyspolitiikka, Kansanterveystiede/ Sosiaalilääketiede (Kansansairaudet)	Sosiaali(turva)politiikka (Yhteiskuntapolitiikka, Hyvinvointipolitiikka) (Sosiaaliset ongelmat / sosiaalinen kysymys)
Mesotaso (kunnat)	Terveydenhuoltojärjestelmä: perusterveydenhuolto/terv.kesk. erikoissairaanhoido/sairaalat (Terveyspalvelut) Terveyshallinto(tiede) Terveysjohtamiskoulutus (yo)	Sosiaalihuoltojärjestelmä: avohuolto, laitoshuolto (Sosiaalipalvelut) Sosiaalihuolto(tiede) Sosiaalijohtamiskoulutus (yo)
Mikrotaso (ammatti, ja tiede)	Lääkärin professio (yo) Yleis- ja erikoislääketiede Hoitotiede (yo) Terveyden-/sairaanhoitaja (AMK) Lähihoitaja (yhdistetty)	Sosiaalityöntekijän professio (yo) Sosiaalityö, erikoissosiaalityö Sosiaaliohjaaja/sosionomi (AMK) Lähihoitaja (yhdistetty)

Kaavio 2. Tiede-, toiminta- ja professio-analogiat sosiaali- ja terveyssektoreilla

Mesotasolla on kyse terveyden- ja sosiaalihuoltojärjestelmistä. Terveyssektorilla terveyden ylläpitäminen ja sairaanhoito ovat organisoituneet perusterveydenhuoltoon ja erikoissairaanhoidon. Näiden väliin sijoittuu erilaisia alue- ja erikoissairaaloita, joiden asema on parhaillaan tarkasteltavana. Tämän tason terveydenhuollon järjestelmiä tarkastelevat terveyshallinto- ja terveystaloustiede.

Vastaavasti sosiaalisektorilla on kyse sosiaalisen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin ylläpitämisestä ja selviytymisvaikeuksien käsittelemisestä. Toiminnallisesti on organisoiduttu avo- ja laitoshuoltoon. Tieteen osalta on kyse perinteisesti sosiaalipolitiikan yhteydessä opiskeltavasta sosiaalihuollosta tai sosiaalihuollon järjestelmätarkastelua on tehty sosiaalipolitiikan yhteydessä, eriytymättömänä. Sosiaalihuollon järjestelmätieteet; sosiaalihallinto- ja sosiaalitaloustiede ovat varsin uusia oppialoja yliopistossa, mutta niiden rooli on kasvava; onhan organisaatioiden merkitys väestön hyvinvoinnin kannalta keskeinen. Nykyisin myös sosiaalityössä sosiaalihuollon kysymykset ovat merkityksellisiä.

Mikrotasolla on kyse ammatillisesta toiminnasta; terveyssektorilla potilaan hyväksi ja sosiaalisektorilla avun tarpeessa olevan asiakkaan tai perheen hyväksi. Terveyssektorilla lääkärin ammatti on professionaalisesti ja historiallisesti pisimmälle kehittynein ammatti ja sosiaalisektorilla vastaavasti sosiaalityöntekijän ammatti. Terveyssektorilla terveyden-/sairaanhoitajan ammatti on professionaalisesti seuraavaksi kehittynein ammatti ja sosiaalisektorilla vastaavasti sosionomin (AMK), sosiaaliohjaajan ammatti. Nämä koulutukset ovat ammattikorkeakoulutasoisia.

Sosiaalityön sosiaalitieteellinen paradigma – sosiaalityö sosiaalitieteenä (Social Science)

Suoritettu jäsenyys osoittaa, että yhteiskunta- ja sosiaalitieteistä voidaan puhua kahdella eri ulottuvuudella. Kyse on erilaisista yhteiskunta- ja sosiaalitieteistä, jolloin voidaan kysyä, onko lainkaan perusteltua käyttää näistä kaikista yhteistä käsitettä sosiaalitieteet – kuten nykyään menetellään. Yleis- ja perustieteissä tarkastelun kohteena ovat kaikki yhteiskunnalliset ilmiöt, kun taas intentionaalisissa, toimintatieteissä tarkastelun kohteena on aina jollakin tavoin sosiaalisen elementin edistäminen. Mielestäni tämän perusteella olisi viisasta puhua sosiaalitieteistä vain viimeksi mainitussa merkityksessä ja yhteiskuntatieteistä ensin mainitussa merkityksessä. Tässä mielessä neutraali, laaja-alaisuuteen pyrkivä yhteiskuntapolitiikka -käsite on jossakin määrin ristiriitainen, koska se pyrkii käsittämään myös intentionaalisen, perinteisen sosiaalipolitiikan. Onhan sosiaalipolitiikan intentionaalisena sosiaalisen elementin, sosiaalisen turvallisuuden ja osallisuuden parantaminen yhteiskunnassa.

Voidaan siis puhua makroyhteiskunta- ja makrososiaalitieteistä, mesoyhteiskunta- ja mesososiaalitieteistä sekä mikroyhteiskunta- ja mikrososiaalitieteistä. Tällöin mikrotason sosiaalityö on nähtävä samalla tieteenä mikrotasolla koskien sosiaalisia asioita, so. varsinaisena ja puhtaana (mikro)sosiaalitieteenä. Siinä tutkitaan sosiaalisia ilmiöitä ennen muuta mikrotasolla. Sosiaalityössä keskeistä on asiakastason tutkimus ja työ eli sen selvittäminen, millaisia hyvinvoinnin vajeita asiakkailla on ja miten niitä ratkotaan. Tässä mielessä sosiaalityö toimintana edellyttää tutkivaa työtettä. Optimaalisella tavalla suoritettavassa sosiaalityössä tutkimus ja työ yhdistyvät. Työn tekeminen edellyttää tutkimuksen tai selvityksen tekoa ja sen tutkimista, millaisia vaikutuksia työllä on. Toki sosiaalityöllä on meso- ja makrotasonkin tehtäviä, esimerkiksi vaikuttamistoiminta,

raportointi, hallinto, johtaminen ja rakenteellinen työ. Varsinainen professionaalinen toiminta on kuitenkin asiakastason työtä ja samalla sen tutkimusta.

Sosiaali- ja terveysalan ammatteja vertailtaessa sosiaalityö voidaan asemoida professionaalisisella asiakastyön tasolla rinnastaen sitä analogisesti lääketieteeseen. Kiinnostavia ovat terveystieteissä käsitteet kansanterveystiede ja sosiaalilääketiede. Vastaavasti voitaisiin sosiaalialalla puhua ”kansan sosiaalityöstä” tai ”poliittisesta sosiaalityteestä”, kansan sosiaalityteestä, jolloin kyse olisi koko väestön eli kansan tasoisesta sosiaalityöstä ja sosiaalityteestä. Näin ollen käsite sosiaalipolitiikka on luonteva vastine käsitteelle sosiaalilääketiede/kansanterveystiede.

Käsitteellisesti tarkasti ottaen vain sosiaalityöstä tutkimuksena ja tieteenä voitaneen puhua intentionaalisisena, niin sanottuna puhtaana, pelkkänä sosiaalityteenä. Perustelen suoritetun analyysin avulla väittämani lyhyesti seuraavalla tavalla. Ensinnäkin perustieteistä sosiologia merkitsee neutraalia yhteiskuntatiedettä. Sosiaalipsykologia puolestaan merkitsee ”yhteiskunnallista psykologiaa”; onhan käsitteen sosiaalipsykologia kantakäsite psykologia, vain sen määrittäjä on sosiaali(nen). Näillä kummallakaan tieteelä ei ole suoranaista intentionaalista, toiminnallista merkitystä. Tämän tyyppisissä määritteissä siis sosiaalinen tarkoittaa intentionaalisisessa, toiminnallisessa merkityksessä neutraalia yhteiskunnallista.

Toiseksi intentionaalisisista toimintatieteistä sosiaalipolitiikka tutkimuksena ja tieteenä on itse asiassa ”sosiaalista politiikkatiedettä” (vrt. myös edellä mainittu ”poliittinen sosiaalityede”). Sosiaalihalintotiede on ”sosiaalista hallintotiedettä”. Sosiaalitaloustiede on ”sosiaalista taloustiedettä”. Sosiaalipedagogiikka on ”sosiaalista pedagogiikkatiedettä” ja niin edelleen. Kullakin näistä intentionaalisisista toimintatieteistä on siis jokin muu kantatiede kuin sosiaalityede. Sosiaali(nen) on niissä vain kulloisenkin kantatieteen painopisteen määrittäjä, ei itse tiedeperuste. Näin ollen sosiaalityeteet eivät ole olemassa yhdessä merkityksessä, vaan erilaisten tieteiden näkökulmia sosiaaliseen suuntaan.

Entä miten on sosiaalityö käsitteen osalta? Olisiko vastaavasti sosiaalityönkin osalta kantatieteenä ”työtiede”? En pidä tätä relevanttina päätelmänä, koska sosiaalityössä työn käsite kuvastaa pikemminkin vain sosiaalityön toiminnallista merkitystä kuten on asian laita vastaavasti myös esimerkiksi käsitteissä terveystyö, kasvatustyö ja opetustyö. Näin ollen, käsitteellisesti tiukasti ottaen, vain sosiaalityötä koskevassa ilmiössä olisi tutkimuksena ja tieteenä yksinomaan kyse ”sosiaalisesta tieteestä”, so. sosiaalityteestä ilman muita merkityksiä (-politiikka, -psykologia, -pedagogiikka jne.). Tällöin sosiaalityede käsitteen käyttö on erityisen perusteltua puhuttaessa sosiaalityön osalta tutkimuksesta ja tieteestä. Mikäli halutaan korostaa sosiaalityön asiakastasonluonnetta, voidaan sosiaalityöstä puhua mikrososiaalityteenä. Mutta koska analyysi osoittaa, että muilla tasoilla ei esiinny pelkkää sosiaalityedettä, voitaneen sosiaalityöstä tutkimuksena ja tieteenä puhua yksinkertaisesti vain käsitteellä sosiaalityede (Social Science), jolloin se ei tarkoita yleiskäsitettä, yhteiskuntatiede, vaan intentionaalista toimintatiedettä sosiaalisen merkityksessä.

Samaten esitetty analyysi analogioista sosiaali- ja terveyssektorin välillä osoittaa systeemisesti sosiaalityölle asiakastasolla sen (mikro)sosiaalitieteellisen aseman ja roolin. Rajanveto siitä, onko sosiaalityö-käsitteen osalta viisasta puhua a) sosiaalityöstä sekä toimintana että tieteenä, kuten sosiaalipolitiikastakin, vai b) sosiaalityöstä toimintana ja erikseen sosiaalityötieteestä kuten nykyään esimerkiksi Saksassa käydään keskustelua, vai c) sosiaalityöstä toimintana ja erikseen sitä koskevasta tieteestä, sosiaalitieteestä, on käsitteellisesti keskeinen kysymys. Sosiaalityön tiedeluonnetta koskeva keskustelu on ollut käynnissä jo jonkin aikaa (Soydan 1999). Esimerkiksi saksankielisellä alueella käytävässä keskustelussa on nostettu esiin näkökohta, että voidaksemme välttää teoreettista atomismia ja inkoherenssia sosiaalityössä, on adekvaatimpaa kehittää sosiaalityötä tieteenä kuin ”hämmentämällä” erilaisia teorioita (Göppner & Hämäläinen 2007).

Yhteenveto ja pohdintaa

Artikkelissani päädyn sosiaalityön osalta käsitteellisesti sellaiseen näkemykseen, että olisi viisaampaa puhua sosiaalityöstä vain työnä. Tieteenä siitä voisi puhua mieluummin sosiaalitieteenä, koska sosiaalityössä tutkimuksena ei tutkita vain niin sanottuja työ- ja toimintaprosesseja, käytäntöä, vaan sosiaalisten ongelmien ilmiöitä ja syitä sekä väestöä ennen muuta asiakastasolla. Lisäksi keskeisiä tutkimuskohteita ovat toiminnan vaikuttavuus, toiminnan institutionaaliset puitteet ja niin edelleen. Päädyn siis pitämään käsitteellisesti vain sosiaalityötä tieteenä niin sanottuna puhtaana sosiaalitieteenä, so. intentionaalisenä eli toiminnallisena sosiaalitieteenä. Asiakastasolta käsin puhuen sitä voitaisiin luonnehtia myös mikrososiaalitieteeksi.

Loppupäätelmäni on siis ymmärrettävä käsitteellisen analyysin tulokseksi. Niinpä esimerkiksi saksankielisellä alueella käytävä niin sanottua sosiaalityötiedettä koskeva keskustelu sinänsä on varsin merkittävä koko sosiaalityön tieteellisen kehittämisen kannalta. Tällöin korostetaan sosiaalityön substantiaalisia seikkoja; muiden muassa sitä, että kyseessä ovat kaikki ne ilmiöt, joiden parissa sosiaalityön tutkimus työskentelee. Tässä merkityksessä sosiaalityötiede tieteenä tarkoittaa substantiaalisesti samaa kuin allekirjoittaneen päätelmä sosiaalityöstä käsitteellisesti ainoana ”puhtaana sosiaalitieteenä”. Sisältö on siis sama, mutta käsite on eri.

Syy, miksi pidän tärkeänä myös käsitteellistä analyysiä sosiaalityöstä, johtuu siitä, että käsite viestittää omalta osaltaan sisältöä, vaikka toki sopimuksenvaraisesti voidaankin määritellä epäloogisia nimiä asioille ja ilmiöille. Mielestäni sekään argumentti, että on totuttu puhumaan sosiaalitieteinä kaikista niistä tieteistä, joissa on etuliitteenä ”sosiaali”, ei ole este etsiä niin sanottua puhdasta sosiaalityötiedettä, jolla sekä toiminnallisena intentiona että tiedollisena eli tieteen intressinä on ”sosiaali(nen)”. Päätän esitykseni mottoon: virheellinen käyttö ei ole este oikein käytölle eli ”abusus non tollit usum”.

Lähteet

- Flexner, Abraham (2001/1915) Is Social Work a Profession? *Research on Social Work Practice* 11(2): 152–165.
- Göppner, Hans-Jurgen & Hämäläinen, Juha (2007) Developing a Science of Social Work. *Journal of Social Work* 7(3), 269–287.
- IFSW 2000. International Federation of social work. General meeting, Montreal.
- Niemelä, Pauli (1984) Sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan paikka tieteiden joukossa. *Sosiaalityön vuosikirja 1984*. Sosiaalityöntekijäin Liitto. Helsinki, 56–82.
- Niemelä, Pauli (2004) Theory of Human Action – Basis to Analyse Social Work Theoretically. In Erath Peter, Littlechild Brian & Vornanen Riitta (ed.) *Social Work in Europe – Descriptions, Analysis and Theories. Materiellen zur vergleichenden Sozialarbeitswissenschaft und zur interkulturellen/internationalen Sozialarbeit*. Band 3. Eichstätt: ISIS, 161–175.
- Niemelä, Pauli (2006) Human action – System Theoretical approach. In Siiri-Liisi Läänesaar (ed.) *Environment and upbringing as percept to child´s future*. Pöytäkirja: OU Vali Press trukikoda, Pajusi mnt. 22.
- Niemelä, Pauli (2008) Sosiaalityö toimintatieteenä. *Sosiaalityön vuosikirja 2008*. Käsikirjoitus.
- Niiniluoto, Ilkka (1983) *Tieteellinen päättely ja selittäminen*. Helsinki: Otava.
- Soydan, Haluk (1999) *The History of Ideas in Social Work*. Birmingham: Venture Press.

JUHA HÄMÄLÄINEN

YTT, sosiaalityön professori

Kuopion yliopisto

juha.hamalainen@uku.fi

Vertailevan tutkimuksen merkityksestä sosiaalityön tieteenalakehitykselle

Jokaisella tieteenalalla on erityispiirteensä ja omaleimaiset kehittymisen ehtonsa. Tieteenalat voivat kuitenkin hyötyä toistensa kokemuksista. Tarkastelen tässä artikkelissa erityisesti haasteita ja ehtoja, joita liittyy sosiaalityön kehittämiseen tieteenä, tai tarkemmin erityisen sosiaalityötieteen kehittämiseen. Pidän yhtenä vertailukohtana kielitiedettä, koska se tarjoaa mahdollisuuden tarkastella vertailevan tutkimuksen merkitystä sellaisen tieteenalan kehitykselle, joka sosiaalityön tavoin on tekemisissä polymorfisen, erilaisista muodoista ja käytännöistä koostuvan todellisuuden kanssa. Kohdistan huomiota erityisesti kielitieteelliseen diakroninen–synkroninen-erotteluun, jota pidän esimerkkinä toisella tieteenalalla syntyneestä vertailevaan sosiaalityön tutkimukseen soveltuvasta teoreettis-metodologisesta innovaatiosta. Käytän esimerkkinä myös sosiaalipoliittikkaa, jonka tieteenalakehitykseen vertaileva tutkimus on vaikuttanut ratkaisevasti.

Kysymys sosiaalityötieteestä

Varsinkin saksalaisella kielialueella on keskusteltu erityisen sosiaalityötieteen tarpeellisuudesta sosiaalityön kehittymiselle tiede- ja tutkimuspohjaisena ammattina (mm. Engelke 1992; 2003; Wendt 1994; Merten, Sommerfeld & Koditek 1996; Puhl 1996; Göppner & Hämäläinen 2004; Erath 2006). Kysymys ei ole aktualisoitunut englanninkielisessä sosiaalityökeskustelussa, vaikka jotkut teoreetikot ovatkin puhuneet sosiaalityön tiedeperustasta (mm. Kirk & Reid 2002). Saksalaisen kielialueen ulkopuolella, pohjoismaat mukaan lukien, sosiaalityön tiedepohjan kehittymisen on uskottu rakentuvan ikään kuin itsestään siitä, että empiirinen ja muu tutkimus alalla on runsasta ja monipuolista.

Sosiaalityölle on tunnusomaista valtaisa diversiteetti, jota on lähestyttävä systemaattisesti, jotta se ei näyttäisi mielivaltaiselta traditioiden ja käytäntöjen sekamelskalta vaan siinä tunnistettaisiin yhteydet sitä muovanneisiin kulttuurisiin ja poliittisiin prosesseihin (Lorenz 2004, 206). Vaikka tarve on tunnistettu, kansainvälisessä keskustelussa ei ole esitetty vertailevaan tutkimusotteeseen perustuvaa sosiaalityön tutkimusohjelmaa. Edes saksalaisessa sosiaalityötiedekeskustelussa ei ole kiinnitetty laajemmalti huomiota siihen, että vertaileva tutkimus on olennainen tekijä sosiaalityön tieteenalakehityksessä, koska vain sen kautta pystytään ottamaan teoreettisesti

haltuun alan ajatuksellista ja toiminnallista monimuotoisuutta, mikä puolestaan olisi tieteenalakehitykselle välttämätöntä.

Sosiaalityö on käytännöllinen ala, jonka tutkimuksella ja teorianmuodostuksella on käytännöllinen tarkoitus. Katsaus alan teoriakirjallisuuteen osoittaa, että alalla vallitsee teoreettinen kaaos, joka vaikeuttaa jäsentyneen teoreettisen itseymmärryksen muodostamista (Göppner & Hämäläinen 2007). On ilmeistä, että ala tarvitsee käytäntöä palvelevaa tutkimusta ja teorianmuodostusta – seikka, jota saksalaisessa sosiaalityötedekeskustelussa voimakkaasti korostetaan (*Praxiswissenschaft*) (Engelke 2003; Merten 1998; Puhl 1996). Käytäntönäkökulman korostaminen ei kuitenkaan vastaa tarpeeseen luoda jäsentynyttä suhdetta alan monimuotoisuuteen. Teorianmuodostus jää väistämättä puolitiehen ilman yleispätevää systematiikkaa, joka jäsentää monimuotoista ja hajanaista todellisuutta analyyttisesti ja kokoavasti. Yleispätevän teorianmuodostuksen vähäisyys ja alalla vallitseva ajatuksellinen pirstaleisuus haittaavat olennaisesti sosiaalityön kehittymistä kansainvälisenä tieteenalana.

Yleispätevän teorian aineksia sosiaalityölle on etsitty esimerkiksi yleisestä inhimillisen toiminnan teoriasta (Niemelä 2004), yleisistä ihmisoikeuksista (Staub-Bernasconi 2000; 2007) ja kommunikatiivisen toiminnan teoriasta (Rauschenbach 1999). Tämänkaltaiset yritykset tarjoavat käsitteellisiä koordinaatteja jäsentyneen teoreettisen itseymmärryksen rakentamiseen, mikä sekä toimii vastavoimana teoreettiselle sekavuudelle että antaa jäsenyksille perustavanlaatuisia käytännöllistä merkitystä. On kuitenkin ilmeistä, että ajatus erityisestä kansainvälisestä sosiaalityötieteestä edellyttää myös sosiaalityön käytäntöjen ja muotojen moninaisuuden puretuvaa vertailevaa tutkimusta.

Monimuotoisuuden järjestämisen kaksi logiikkaa

Yleinen kielitiede käy esimerkiksi tieteenalasta, joka askaroi monimuotoisen ja muuttuvan todellisuuden kanssa kuten kansainvälinen sosiaalityön tutkimuskin. Monia muitakin samankaltaisia ihmistieteitä voitaisiin käyttää esimerkkinä siitä, mikä merkitys vertailevalla tutkimuksella on ollut tieteenalan kehitykselle. Kielitieteen käyttäminen esimerkkinä kiinnittää huomion erityisesti siinä esiintyneeseen pyrkimykseen luoda vertailevaan kielen tutkimukseen soveltuva yleinen kielioppi (general grammar), mikä voidaan nähdä analogiseksi pyrkimyksille kehittää sosiaalityön piirissä yleistä sosiaalityön teoriaa.

Ratkaisevana sysäyksenä vertailevaan tutkimukseen perustuvan kielitieteen kehitykselle oli sveitsiläisen Ferdinand de Saussuren (1857–1913) teoreettis-metodologinen oivallus kahdenlaisesta kielentutkimuksen logiikasta, diakronisesta ja synkronisesta. Diakroninen viittaa perinteiseen historialliseen kielentutkimukseen, jossa keskitytään yksittäisten kielten kehitykseen ja keskinäisiin suhteisiin, synkroninen taas strukturalistisiin analyyseihin, ajallisina poikkileikkauksina toteutettuihin kielen rakenteiden analyyseihin, joiden tavoitteena on ”kunkin idiosynkraattisen järjestelmän, kunkin

kielen perustekijöiden asettaminen” ja joissa ”samanaikaisuuteen (‘synkroniin’) kuuluu kaikki, mitä kutsutaan ‘yleiseksi kielipiikiksi’” (de Saussure 1915, 101). de Saussure piti strukturalistista kielentutkimusta olennaisesti vaativampana kuin historiallista.

Diakronisessa ja synkronisessa kielentutkimuksessa on kyse kahdesta olennaisesti erilaisesta lähestymistavasta, jotka perustuvat erilaisiin päättelymekanismeihin ja joissa huomio kiinnittyy eri asioihin. Voidaan puhua kahdesta erilaisesta ja samalla toisiaan täydentävästä tavasta järjestää, mieltää ja tutkia monimuotoista todellisuutta. (Kuvio 1.)

	Diakroninen	Synkroninen
Kohde	Prosessit, miten asiat kehittyvät	Rakenteet, miten asiat ovat
Analyysi	Ajassa tapahtuvat muutokset, historiallinen kehitys	Järjestelmien tilat tietynä hetkenä
Järjestyksen logiikka	Syy- ja seurausketjut	Assosiaatiosuhteet
Perusintressi	”Mitä tulee minkäkin jälkeen” – historiallinen ymmärtäminen	”Mikä liittyy mihinkin” – systeeminen ymmärtäminen
Vertailu	Erytyisyydet, ainutkertaiset piirteet ja kehitysprosessit	Samanlaisuudet, vastakohtat, läheisyydet, vastaavuudet

Kuvio 1. Diakroninen ja synkroninen lähestymistapa kahtena erilaisena järjestyksen logiikkana (soveltaen Stroupe 2008)

Pelkistäen kyse on historiallisesta ja strukturalistisesta lähestymistavasta, joissa sekä kiinnostuksen kohteet että analyysin luonne ovat erilaiset. Erityisesti vertailevan tutkimuksen kannalta on olennaista, että ‘diakroninen’ analyysi pyrkii tunnistamaan kohteissa erityisyyksiä ja ainutlaatuisuuksia ja tulkitsemaan niitä genealogisesti, kun taas synkroninen keskittyy rakenteellisiin samanlaisuuksiin ja erilaisuuksiin. Kummallakin lähestymistavalla on sijansa tutkimuksessa, jonka tarkoituksena on jäsentää monimuotoista todellisuutta. Diakroninen–synkroninen-erottelu havainnollistaa hyvin sen, että järjestystä monimuotoisuuteen voidaan hakea selkeästi kahdella erilaisella teoreettis-metodologisella otteella. Tämä ei rajoitu vain kielitieteeseen ja kielentutkimukseen.

Kielitieteen esimerkin soveltaminen vertailevaan sosiaalityön tutkimukseen

Vertaileva sosiaalityön tutkimus on ollut verrattain vähäistä ja perustunut lähinnä eri maiden käytäntöjen ja niitä muovaavien hyvinvointijärjestelmien esittelyyn (mm. Adams, Erath & Shardlow 2000; 2001; Hamburger 2004; 2005a,b). Systemaattista vertailua ei näihin kuvauksiin juurikaan ole sisällynyt. Niinpä onkin perusteltua kysyä, tarjoaisiko kielentutkimuksen esimerkki, jossa tehdään ero diakronisen ja synkronisen lähestymistavan välille, teoreettis-metodologista pohjaa vertailevalle sosiaalityön tutkimukselle. Periaatteessahan jäsenitys vaikuttaa käyttökelpoiselta mitä erilaisimpien kulttuuristen järjestelmien ja muotojen vertailevaan tutkimiseen eri ihmistieteissä.

Kielitieteen piirissä syntynyt kahden logiikan erottelu on tarjonnut teoreettis-metodologisia virikkeitä humanistisiin ja yhteiskuntatieteisiin. Periaatteessa kaikki uudempi vertaileva kulttuurin- ja sosiaalitutkimus sekä strukturalistinen sosiaalitutkimus linkittyvät teoreettis-metodologisesti tähän taustaan. Silti voidaan aiheellisesti kysyä, kuinka relevantteja kielen tutkimuksen piirissä syntyneet paradigmat ja metodiset linjaukset ovat tutkimukselle, jossa kohteena on sosiaalityö. Onhan kielen maailma tutkimuskohteenä olennaisesti erilainen kuin sosiaalityön todellisuus, vaikka yhteistä onkin muotojen moninaisuus ja vertailevaan tutkimusotteeseen perustuva tiedonmuodostuksen tarve. Kielitieteestä juontuva diakronisen ja synkronisen lähestymistavan erottelu vaikuttaa joka tapauksessa käyttökelpoiselta teoreettis-metodologiselta jäsenyykseltä myös sosiaalityön vertailevassa tutkimuksessa.

Kielitieteen esimerkki kaiken kaikkiaan osoittaa, että teoreettis-metodologisilla innovaatioilla voi olla huomattavaakin merkitystä yli tieteenalarajojen. Vaikka de Saussuren yhteiskunnanäkemys oli rajoittunut – abstrakti ja yleinen, joka ei tunnistanut yhteiskunnallisia rakenteita ja ristiriitoja (Mesthrie, Swann, Deumert & Leap 2000, 321–322) – hänen vertailevaa kielen tutkimusta koskevat teoreettis-metodologiset oivalluksensa ovat innoittaneet strukturalistisen tutkimusotteen kehittelyyn ja teorianmuodostukseen myös yhteiskuntatutkimuksen alalla ja vaikuttaneet osaltaan merkittävästi yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden kehitykseen 1900-luvulla. Tätä taustaa vasten olisi lupa odottaa, että se tarjoaisi innovatiivisen ajatuksellisen maaperän myös vertailevalle sosiaalityön tutkimukselle.

Sosiaalipolitiikan esimerkki

Jos kielitieteen esimerkki tuntuu kaukaa haetulta, voidaan sosiaalityön vertailevan tutkimuksen yhteydessä viitata myös sosiaalipolitiikan esimerkkiin. Tieteenalana sosiaalipolitiikka on monessakin suhteessa hyvin lähellä sosiaalityötä. Siksi sosiaalityön näkökulmasta on pidettävä erityisen merkityksellisenä sitä tosiasiaa, että vertailevalla sosiaalipolitiikan tutkimuksella on perustavanlaatuinen asema sosiaalipoliittisessa tiedekeskustelussa ja teorianmuodostuksessa (mm. Kennett 2006; Leibfried & Mau 2008). Vertaileva sosiaalipolitiikka on tuottanut teoreettisia malleja ja typologista käsitteistöä hyvinvointivaltioiden ja erilaisten sosiaalipoliittisten järjestelmien muodoista ja ideologisista taustoista sekä kokemuseräistä tietoa järjestelmien ominaisuuksista.

Sosiaalityön traditioiden ja käytäntöjen vertailussa viitataan paljon sosiaalipolitiikan alalla tehtyihin vertaileviin tutkimuksiin ja tulkintoihin, koska erilaiset hyvinvointijärjestelmät asettavat sosiaalityölle erilaisia tehtäviä ja reunaehtoja. Sosiaalityön traditiot ja käytännöt tulevat osin ymmärrettäviksi sosiaalipoliittisista järjestelmistä käsin. On kuitenkin syytä korostaa, ettei vertaileva sosiaalipolitiikka korvaa sosiaalityöhön kohdistuvaa vertailevaa tutkimusta eikä voi tuottaa yleistä sosiaalityön teoriaa eikä vastata erityisen sosiaalityöntieteen kehittämisen haasteeseen.

On sinänsä aiheellista kysyä, miksi sosiaalipolitiikassa on niin paljon enemmän

vertailevaan tutkimukseen perustuvaa teorianmuodostusta kuin sosiaalityössä. Mahdollisia syitä tähän ovat ainakin seuraavat:

1. Tutkimuksen rahoittajatahot eivät pidä vertailevaa sosiaalityön tutkimusta yhtä merkityksellisenä kuin vertailevaa sosiaalipolitiikan tutkimusta.
2. On helpompi vertailla järjestelmiä kuin työn järjestämisen ja tekemisen käytäntöjä, eli vertaileva sosiaalityön tutkimus on hankalampaa ja ehkä monimutkaisempaa kuin vertaileva sosiaalipoliittisten järjestelmien tutkimus.
3. Sosiaalityössä ei ole aitoa visiota kehittää sosiaalityötiedettä, joka nojaisi vertailevaan sosiaalityön tutkimukseen perustuvaan teorianmuodostukseen.

Sosiaalityön tutkimuksessa on korostettu alan muotojen ja käytäntöjen läheistä yhteyttä sosiaalipoliittisiin toimintaympäristöihin ja vertailtu sosiaalityön traditioita nimenomaan hyvinvointijärjestelmiä koskevien luokitusten kautta käyttäen apuna sosiaalipolitiikan alalla tuotettuja jäsennyksiä (mm. Niemelä & Hämäläinen 2001; Raunio 2004). Vertailevaan tutkimukseen perustuva sosiaalityön teorianmuodostus kuitenkin edellyttäisi omintakeisempia käsitteellistyksiä ja luokituksia, jotka kohdentuisivat pelkän toimintaympäristön sijaan itse sosiaalityöhön.

Vertailevalla kansainvälisellä tiedonmuodostuksella, jolle sellaiset klassikot kuin Richard M. Titmuss ja Gunnar ja Alva Myrdal loivat toisen maailmansodan jälkeen teoreettis-metodologisen perustan, on ollut korvaamaton merkitys sosiaalipolitiikan kehittymiselle akateemisena oppialana. Nykypäivän akateemista sosiaalipolitiikkaa olisi vaikea kuvitella intellektuaalisena järjestelmänä ilman vertailevaa näkökulmaa ja siihen liittyvää termistöä. Vertailevan tutkimuksen lisäksi on toki ollut myös muita intellektuaalisia koordinaatteja, mutta vertailevaa teorianmuodostusta voidaan pitää sosiaalipolitiikan tieteenalakehitykselle aivan ratkaisevana. Tässä suhteessa sosiaalipolitiikka on suunnannäyttäjänä pyrkimyksille, joiden tarkoituksena on kehittää sosiaalityöstä kansainvälistä tiedettä.

Sosiaalityön kansainvälistyminen tieteenä

Sosiaalityön ja sen toimintaympäristöjen viimeaikainen voimakas kansainvälistyminen on nostanut esiin käytännöllisen tarpeen kehittää kansainvälistä sosiaalityötä (mm. Lyons 1999), mutta tähän ei ole liittynyt merkittävässä määrin vertailevan tutkimuksen näkökulmaa. Sosiaalipoliittisia järjestelmiä koskevat vertailevat luokitukset ja kansainväliset analyysit globalisaation vaikutuksista sosiaalipoliittisiin järjestelmiin tarjoavat osaltaan teoreettis-metodologista pohjaa vertailevalle sosiaalityön tutkimukselle jo pelkästään siksi, että sosiaalityön muodot ja käytännöt ovat läheisesti kytköksissä erilaisiin hyvinvointijärjestelmiin. Sosiaalityön kehittyminen vertailevaa tutkimusta hyödyntävänä kansainvälisenä tieteenalana edellyttäisi kuitenkin myös omaa, sosiaalityön omista lähtökohdista ja omasta kysymyksenasettelusta versovaa vertailevaa tiedonmuodostusta.

Systemaattiseen tiedonhakuun pohjautuvan selvityksen (Shardlow & Cooper 2000)

mukaan vuosina 1980–2000 Euroopassa ilmestyi 285 eurooppalaista sosiaalityötä vertailevasta näkökulmasta tarkastelevaa englanninkielistä julkaisua, joista vain 22 ennen vuotta 1989. Julkaisuista 76 luokiteltiin empiirisiksi, ja näihin kohdistuvan jatkoanalyysin perustella saatettiin päätellä, että vertailevan sosiaalityön tutkimuksessa tarvitaan metodologisesti monipuolisempia ja vaativampia tutkimusasetelmia (Shardlow & Walliss 2003). Analyysi osoitti, että empiirisellä vertailevalla tutkimuksella ei vielä ole vahvaa jalansijaa sosiaalityön oppialan kehittämisessä mutta suunta on nousujohteinen. Vertailevan tutkimustiedon tuottaminen – vaikka sen tarve ja merkitys korostuvatkin yleisen kansainvälistymiskehityksen myötä – ei sinänsä vielä tee sosiaalityöstä aidosti kansainvälistä tieteenalaa, mutta on kuitenkin tälle välttämätön edellytys.

Saksalaisessa sosiaalityötiedekeskustelussa on vain vähän viittauksia kansainvälistymiskehityksen sosiaalityötieteelle asettamiin ehtoihin ja vaatimuksiin ja vertailevan tutkimuksen tarpeellisuuteen. Peter Erath on kiinnittänyt huomiota siihen, että elinolojen globalisoituminen yhdenmukaistaa sosiaalityön ongelmakenttiä ja lisää niiden vertailtavuutta, minkä seurauksena ”ajan mittaan sosiaalityötiedettä ei voida enää ajatella vain kansallisesti vaan (sen ymmärrettään) tarvitsevan pysyvää kansainvälistä (kokemusten) vaihtoa” (Erath 2006, 245). Erathin ajatusta kokemusten vaihtoon perustuvasta ”kansainvälisestä sosiaalityön teorianmuodostuksesta” voidaan pitää rinnasteisena vertailevaan tutkimusotteeseen nojaavalle kielitieteelliselle pyrkimykselle luoda yleistä kielioppia.

Sosiaalityötä kansainvälisestä perspektiivistä tarkastelevassa oppikirjallisuudessa viitataan globalisaatioon ja eurooppalaistumiskehitykseen, joiden todetaan muovaavan sosiaalityön toimintaympäristöjä (mm. Lyons 1999; Adams, Erath & Shardlow 2000; 2001; Lorenz 2004; Littlechild, Erath & Keller 2005). Yleensä sosiaalityön kansainvälistymisen yhteydessä puhutaan lähinnä vain tarpeesta tuntee eri maiden traditioita ja käytäntöjä sekä valmiuksista, joita tarvitaan työskenneltäessä kansainvälistyvissä ympäristöissä, asettamatta tavoitteeksi vertailevaan tutkimukseen perustuvaa teorianmuodostusta. Kuitenkin myös ajatus ’vertailevasta sosiaalityötieteestä’ on esitetty kansainvälistymishaasteen yhteydessä (mm. Göppner & Hämäläinen 2004; Erath 2006). On selvää, että pelkkä kokemusten vaihto, maakohtaisten traditioiden tunnettuuden lisääminen, toinen toiselta oppiminen ja ”hyvien käytäntöjen levittäminen” maasta toiseen on tieteenalakehityksen näkökulmasta riittämätöntä.

Sosiaalityön kehittymistä kansainvälisenä tieteenä on mahdotonta ajatella ilman omaa erityistä vertailevan tutkimuksen metodologiaa, joka sekä ”auttaa ymmärtämään sosiaalityön kunkin tradition erityispiirteitä ja erityisluonnetta” (Hämäläinen, Shardlow & Pakarinen 2006) että palvelee analyttisen kokonaiskuvan muodostamista sosiaalityön kansainvälisestä monimuotoisuudesta (Lorenz 2004; Erath 2006). Kumpikin pyrkimys edellyttää sosiaalityön omaan teoreettiseen itseymmärrykseen perustuvaa systemaattikkaa, joka mahdollistaa erityisyyksien ja kokonaisuuden samanaikaisen tarkastelun. Vertailevan sosiaalityön tutkimuksen kehittämiseksi tarvitaan siis metodologiaa, jonka

avulla kokonaisuutta voidaan jäsentää mielekkäästi ja peilata traditioita toisiinsa niiden erityisyyden tunnistamiseksi.

Johtopäätökset

Sosiaalityön tieteenalakehitys riippuu ratkaisevasti siitä, miten se kykenee käsittelemään omaa monimuotoisuuttaan. Vertailevaan tutkimukseen perustuva tiedon- ja teorianmuodostus on tässä avainasemassa. Tämä edellyttää teoreettis-metodologisen pohjan luomista sosiaalityön erityisluonnetta huomioon ottavalle vertailevalle sosiaalityön tutkimukselle. Vertailevaa tutkimusta koskevilla teoreettisilla ja metodologisilla innovaatioilla, joita on tuotettu muilla tieteenaloilla, jotka myös tutkivat inhimillisen elämäntodellisuuden monimuotoisuutta, voi olla huomattavaakin käyttö- ja sovellusarvoa vertailevan sosiaalityön tutkimuksen teoreettis-metodologiselle kehittämiselle.

Kielitieteen piirissä syntynyt diakroninen–synkroninen-erottelu on sovellettavissa vertailevaan sosiaalityöhön. Kumpaakin päättelytyyppiä löytyy satunnaisesti vertailevasta sosiaalityön kirjallisuudesta, jota suhteellisesti ottaen on vähän ja jossa varsinaisen systemaattisen vertailun asemesta korostuu maakohtaisten erityispiirteiden esittely. Erottelu inspiroi kehittämään vertailevan tutkimuksen asetelmia historiallisesta ja strukturalistisesta näkökulmasta. Erityisesti synkroniseen lähestymistapaan liittyy olennaisesti kysymys, onko sosiaalityön alalla mahdollista konstruoida kielitieteelliselle 'yleiselle kieliopille' rinnasteista 'yleistä sosiaalityön teoriaa'.

Sekä kielitieteen että sosiaalipolitiikan esimerkit osoittavat, että vertaileva tutkimus voi olla hyvinkin merkityksellinen sellaiselle tieteenalalle, joka tutkii maa- ja yhteiskuntakohtaisesti vaihtelevaa monimuotoista todellisuutta. Sosiaalityön moninaisuuden tutkimuksessa selvästikin tarvitaan sekä historiallista että strukturalistista tiedonmuodostusta. Aidosti vertailevia tutkimusasetelmia löytyy sosiaalityön tutkimuksen alalta vain vähän. Syynä saattaa olla se, ettei teoreettis-metodologinen pohja ole vielä riittävä.

Lähteet

- Adams, Adrian & Erath, Peter & Shardlow, Steven M. (eds.) (2000) *Fundamentals of Social Work in Selected European Countries. Historical and political context, present theory, practice, perspectives.* Trowbridge: Russell House Publishing.
- Adams, Adrian & Erath, Peter & Shardlow, Steven M. (eds.) (2001) *Key Themes in European Social Work. Theory, practice, perspectives.* Bath: Russell House Publishing.
- Engelke, Ernst (1992) *Soziale Arbeit als Wissenschaft. Eine Orientierung.* Freiburg/Br.: Lambertus.
- Engelke, Ernst (2003) *Die Wissenschaft Soziale Arbeit. Werdegang und Grundlagen.* Freiburg/Br.: Lambertus.
- Erath, Peter (2006) *Sozialarbeitswissenschaft.* Stuttgart: Kohlhammer.
- Göppner, Hans-Jürgen & Hämäläinen, Juha (2004) *Die Debatte um Sozialarbeitswissenschaft. Auf der Suche nach Elementen für eine Programmatik.* Freiburg/Br.: Lambertus.
- Göppner, Hans-Jürgen & Hämäläinen, Juha (2007) *Developing a Science of Social Work.* *Journal of Social Work* 7 (3), 269–287.
- Hamburger, Franz & Hirschler, Sandra & Sander, Günther & Wöbcke, Manfred (Hrsg.) (2004/2005a,b) *Ausbildung für Soziale Berufe in Europa. Band 1–3.* Frankfurt am Main: ISS.
- Hämäläinen, Juha & Shardlow, Steven & Pakarinen, Eino (2006) *Comparative Research of Social Work.*

- Study material for a web based learning programme (University of Kuopio; University of Salford). (Unpublished)
- Kirk, Stuart, A. & Reid, William J. (2002) *Science and Social Work. A Critical Appraisal*. New York: Columbia University Press.
- Kennett, Patricia (ed.) (2006) *A Handbook of Comparative Social Policy*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd.
- Leibfried, Stephan & Mau, Steffen (eds.) (2008) *Welfare States: Construction, Deconstruction, Reconstruction*. Three volume set. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd.
- Littlechild, Brian & Erath, Peter & Keller, Jan (eds.) (2005) *De- and Reconstruction in European Social Work*. Stassfurt: ISIS.
- Lorenz, Walter (2004) *Towards a European Paradigm of Social Work – Studies in the history of modes of social work and social policy in Europe*. Inaugural dissertation zur Erlangung des akademischen Grades Doctor philosophiae (DPhil) an der Fakultät Erziehungswissenschaften der Technischen Universität Dresden.
- Lyons, Karen (1999) *International Social Work: Themes and Perspectives*. Aldershot: Ashgate.
- Merten, Roland (1998) Königsweg oder Holzweg? Sozialarbeitswissenschaft als Praxiswissenschaft. *Archiv für Wissenschaft und Praxis der Sozialen Arbeit* 3 (3), 190–207.
- Merten, Roland & Sommerfeld, Peter & Koditek, Theodor (Hrsg.) (1996) *Sozialarbeitswissenschaft. Kontroversen und Perspektiven*. Neuwied: Luchterhand.
- Mesthrie, Rajend & Swann, Joan & Deumert, Andrea & Leap, William L. (2000) *Introducing Sociolinguistics*. Bodmin: Edinburgh University Press.
- Niemelä, Pauli (2004) *Theory of Human Action – Basis to Analyse Social Work Theoretically*. In Erath, Peter & Littlechild, Brian & Vornanen, Riitta (eds.) *Social Work in Europe – Descriptions, Analysis and Theories*. Materiellen zur vergleichenden Sozialarbeitswissenschaft und zur interkulturellen/ internationalen Sozialarbeit. Band 3. Eichstätt: ISIS, 161–175.
- Niemelä, Pauli & Hämäläinen, Juha (2001) *The Role of Social Policy in Social Work*. In Adams, Adrian & Erath, Peter & Shardlow, Steven (eds.) *Key Themes in European Social Work. Theory, practice, perspectives*. Bath: Russell House Publishing, 5–13.
- Puhl, Ria (Hrsg.) (1996) *Sozialarbeitswissenschaft. Neue Chancen für theoriegeleitete Soziale Arbeit*. Weinheim/München: Juventa.
- Raunio, Kyösti (2004) *Oleminen sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rauschenbach, Thomas (1999) *Das Sozialpädagogische Jahrhundert. Analysen zur Entwicklung Sozialer Arbeit in der Moderne*. Weinheim/München: Juventa.
- de Saussure, Ferdinand (1915) *Course in General Linguistics*. Edited by Charles Bally and Gilbert Sechehaye. Trans. W Baskin. Glasgow: Fontana/Collins.
- Shardlow, Steven, M. & Cooper, S. (2000) *A Bibliography of European Studies in Social Work*. Lyme Regis: Russell House.
- Shardlow, Steven, M. & Walliss, John (2003) *Mapping Comparative Empirical Studies of European Social Work*. *British Journal of Social Work* 33 (7), 921–941.
- Staub-Bernasconi, Silvia (2000) *Soziale Arbeit als Menschenrechtsprofession*. In: F. Stimmer (Hrsg.) *Lexikon der Sozialpädagogik und der Sozialarbeit*. München: Oldenbourg, 626–632.
- Staub-Bernasconi, Silvia (2007) *Soziale Arbeit als Handlungswissenschaft*. Bern: Haupt.
- Stroupe, Graig (2008) *Diachronic and synchronic*. [Available 29.1.2008 at <http://www.d.umn.edu/~cstroupe>].
- Wendt, Wolf-Rainer (Hrsg.) (1994) *Sozial und wissenschaftlich arbeiten. Status und Positionen der Sozialarbeitswissenschaft*. Freiburg/Br.: Lambertus.

MIKKO MÄNTYSAARI

YTT, sosiaalityön professori
 Jyväskylän yliopisto
 mmantys@ju.fi

Sosiaalityön teoria tutkimuksessa ”Minun teoriani”

Puheenvuoroni tavoitteena on tarkastella teorian merkitystä sosiaalityön tutkimuksessa omien kokemusteni kautta. Millaisia teorioita olen käyttänyt, mikä on ollut aikanaan minulle tärkeää, ja mikä on sitä ehkä vieläkin? En siis arvioi teorioiden merkitystä sosiaalityön tutkimuksessa yleisesti, enkä esimerkiksi tarkastele sitä, mitä ovat eniten käytetyt teoriat tai esitä yleisesti käytössä olevien teoreettisten mallien kritiikkiä.

Mitä teoria on?

Yleinen ajatus yhteiskuntatieteilijöiden parissa nykyään on, että teorioiden rooli on muuttunut, mutta miten se on muuttunut? Mielestäni kyse on ennen muuta yhteiskuntatieteiden metodologiassa tapahtuneista muutoksista. Tämä tulee selvästi näkyväksi kun tarkastelemme vielä kolmekymmentä vuotta sitten vallinnutta näkemystä teorian paikasta yhteiskuntatieteissä. Esimerkkinä toimikoon Fred Kerlingerin metodologian oppikirja, jota vuosikymmenet käytettiin auktorisoituna lähteenä sosiaalityö-tieteissä. Siinä teorian rooli paikannetaan vertaamalla arkiajattelua ja tieteellistä ajattelua toisiinsa. Arkiajattelu ja tieteellinen ajattelu eroavat toisistaan viidellä tavalla.

1. Käsitteellisten skeemojen ja teoreettisten rakenteiden käyttötavat eroavat toisistaan arkiajattelussa ja tieteellisessä ajattelussa. Myös arkiajattelussa yhdistetään teorioita ja havaintoja, mutta yhdistelyn tapa on mielivaltainen ja usein tarkoitushakuinen.
2. Tieteessä teorioita ja hypoteeseja pyritään testaamaan järjestelmällisesti. Arki-ajattelussa näyttöä haetaan hypoteesin tueksi satunnaisesti ja valikoiden.
3. Tieteelliselle ajattelulle on tyypillistä pyrkimys vaikutussuhteiden kontrollointiin. Tällä Kerlinger tarkoittaa sitä, että tutkija pyrkii huolellisesti erottamaan toisistaan tutkimuksensa kohteena olevat selittävät tekijät muista tutkimuskohteeseen vaikuttavista tekijöistä.
4. Tutkija pyrkii etsimään tarkastelemaisensa ilmiöiden välisiä suhteita. Myös arki-ajattelussa toimimme näin, mutta pyrkimys ilmiöiden välisten suhteiden kartoittamiseen on vähemmän systemaattinen. Arkiajattelussa saatamme tarttua kahden ilmiön samanaikaiseen esiintymiseen, ja pidämme tätä todistuksena vallitsevasta kausaalisuhteesta.
5. Tutkijat pyrkivät välttämään metafysisiä selityksiä tarkastelluille ilmiöille. Me-

tafyysiset selitykset ovat propositioita, joita ei voida testata. Esimerkiksi selitys, jonka mukaan ihmiset ovat köyhiä, koska jumala haluaa niin, on metafyyminen selitys. (Kerlinger 1973, 4–5.)

Perinteisen tiedekäsityksen mukaan tieteellisen toiminnan tavoitteena on teorian luominen. Tiede pyrkii olemassa olevien ilmiöiden selittämiseen, ja näitä selitysyrityksiä kutsutaan teorioiksi. Teorioiden avulla tutkija voi koettaa selittää useamman kuin yhden ilmiön esiintymistä, ikään kuin tiivistää ja taloudellistaa toimintaansa. Tieteen tehtävänä ei Kerlingerin mukaan ole yleisen hyvän tai ihmiskunnan parhaan edistäminen vaan teorioiden luominen (Kerlinger 1973, 8–9).

Mihin teoriaa sitten tarvitaan? Kerlingerin mukaan teorian ensi sijaisena tehtävänä on selittää tutkittavaa ilmiötä. Teorian tulee voida paitsi selittää, myös auttaa ennakkoimaan, mitä tutkimuksen kohteena olevassa ilmiössä saattaa tapahtua. (Kerlinger 1973, 9).

Teorian luomista ja ilmiöiden selittämistä teorioiden avulla pidettiin siis tutkimuksen keskeisenä tavoitteena. Nykyisin tilanne on koko lailla toisenlainen. Selittävät tutkimusasetelmat ovat vähä vähältä harvinaistuneet, ja ainakin suomalaisessa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa niiden tilalle on tullut yhä useammin ymmärättävä asetelma. Näin on tapahtunut sekä sosiologiassa että sosiaalityön tutkimuksen kaltaisessa soveltavassa yhteiskuntatutkimuksessa. Samalla on tapahtunut myös teorian merkityksessä selvä muutos. Vielä 1980-luvulla oli aika tavallista, että empiiristä tutkimusta tekevä väitöskirjan tekijä luki runsaasti painavia teoreettisia tekstejä. Nykyään yhteiskuntateorioita tutkivat niihin perehtyneet tutkijat, kun taas empiiriseen tutkimukseen suuntautuneet tutkijat hyödyntävät teorioita aika välineellisesti. Harvinainen ei ole myöskään näkemys, jonka mukaan teorioita ”vanhassa mielessä” ei laisinkaan tarvita empiirisesti orientoituneessa yhteiskuntatieteessä, eikä siten liioin sosiaalityön tutkimuksessa.

Teoriat sosiaalityön tutkimuksessa

Kun sosiaalipolitiikassa ja sosiologiassa teorioiden merkitys on muuttunut viime vuosikymmenien kuluessa, on oletettavissa, että myös sosiaalityön tutkimuksessa on tapahtunut muutoksia suhteessa teorioiden merkitykseen. Sosiaalityön tutkijoilla on kuitenkin myös jotakin sellaista jota perusyhteiskuntatieteillä ei ole. Sosiaalityöntekijöiden työ on käytäntösuhde, jota sosiologeille ei ole.

Sosiaalityötä koskevassa kirjallisuudessa teorioita käsitellään lähinnä käytännön sosiaalityöhön kohdistuvana vaikutuksena. Malcolm Payne (2005) ja Karen Healy (2005) ovat laatineet suositut oppikirjat, joista sosiaalityöntekijät ovat voineet valita käytännön tilanteisiin sovellettavia teorioita. Tällainen teorioiden soveltaminen käytännön ammatilliseen työhön on aika tavallinen tapa suhtautua teorioihin. Karen Healy puhuu teorioiden tärkeydestä sosiaalityön käytännöille. Hänen mukaansa formaalit teoriat ovat olennaisia ammatillisen sosiaalityön kehitykselle. Koska sosiaalityö perustuu muualta

lainatuille ideoille (*received ideas*), on tärkeää, että sosiaalityöntekijät suhtautuvat tietyllä pidättyvyydellä tai varovaisuudella esimerkiksi sosiologiassa tai psykologiassa kehitettyjä teorioita kohtaan. (Healy 2005, 93.) Healy keskittyy tarkastelemaan, monien muiden tavoin, yksinomaan teorioiden merkitystä sosiaalityön käytännöissä (theories for social work practice). *Teoriat sosiaalityössä* tarkoittavat siis useimmiten teorioita sosiaalityön käytännöissä. Sen sijaan tekstit, joissa teorioita tarkastellaan sosiaalityön tutkimuksessa, ovat verraten harvinaisia.

Suhtautuminen teoriaan on selvästi muuttunut. Aiemman kiinnostuksen ja innostuksen tilalle on tullut jonkinlainen väsynyt anti-intellektualismi. Chris Jones (1996, 202) esittää aika provokatiivisen käsityksen, jonka mukaan teorioista on tullut vaarallisia sosiaalityön ammatille. 1960- ja 1970-luvuilla radikaalista sosiaalityöstä kiinnostuneet sosiaalityöntekijät ja kriittiset sosiologit löysivät yhteistä maaperää ja kiinnostuksen kohteita. Jonesin mukaan 1980-luvun kuluessa tilanne kuitenkin muuttui: sosiaalityön akateeminen yhteisö otti vähä kerrallaan etäisyyttä sosiologiseen teorianmuodostukseen. Jones väittää, että kriittisistä yhteiskuntateorioista tuli vaarallisia sosiaalityöprofession kannalta, koska ne osoittavat yhteiskunnan ja valtion luovan ja ylläpitävän sosiaalisia ongelmia aika tietoisesti, ja sosiaalityöntekijöiden olevan mukana tässä prosessissa. Hänen mukaansa sosiaalityön tutkimuksessa yhteiskuntatieteellisiä teorioita hyödynnetään vain sikäli kuin niistä on hyötyä sosiaalityön ammatillisten asemien vahvistamisessa. Jonesin käsitys on ehkä yksipuolinen ja kärjistetty ja kuvaa mahdollisesti parhaiten brittiläistä intellektuaalista kontekstia, mutta jonkinasteinen katkos suhteessa kriittiseen yhteiskuntatieteelliseen teoriaan on suomalaisessakin sosiaalityön tutkimuksessa havaittavissa.

Oma suhteeni teoriaan

Tarkastelen seuraavassa omaan tieteelliseen uraani vaikuttaneita teorioita kolmen keskeisen vaikuttajan kautta. He ovat Agnes Heller, Raimo Tuomela ja Michael Scriven. Kaikki kolme ovat olleet ja ovat minulle tärkeitä ajattelijoita, vaikka ihan kaikesta en ole heidän kanssaan samaa mieltä.

Agnes Heller

Opiskelin Tampereen yliopistossa sosiaalipolitiikkaa 1970-luvulla. Monien muiden ikäpolveni yhteiskuntatieteilijöiden tavoin sain vaikutteita marxismista, vaikka varsinaisesti marxilainen tutkija en ole oikeastaan koskaan ollut. 1980-luvulla olin kiinnostunut tuolloin suosittuun pääomalogiikan sijasta itäeurooppalaisista toisinajattelijoista ja heidän marxismi-tulkinnostaan. Omalle tutkijanuralleni olennainen tuttavuus oli unkarilainen sosiaalifilosofi ja yhteiskuntatieteilijä Agnes Heller.

Tutustuin Hellerin filosofiaan oikeastaan sattumalta. Osallistuin pohjoismaisen yhteiskuntasuunnittelun tutkimuslaitoksen, Nordplanin järjestämään seminaariin vuonna 1986, ja Heller oli tuon kurssin keskeinen ulkomainen tähti. Helliä oli pyydetty luennoijaksi

Nordplaniin ehkä siksi, että hän oli kiinnostunut arjen filosofiasta. Hän oli kirjoittanut kaksi merkittävää teosta, ”Everyday Life” (Heller 1984a) ja ”Radical Philosophy” (Heller 1984b), joissa hän esitti arjen filosofiansa. Etenkin edellinen näistä on edelleen tärkeä teksti, jota voisi hyvin käyttää myös sosiaalityön tutkimuksessa. Hellerin arjen filosofia muistuttaa Schütz’in fenomenologiaa, jolla on ollut olennainen vaikutus laadullisen tutkimuksen filosofian perusteiden luomisessa. Tämän yhtäläisyyden Heller myöntää itsekin esipuheessaan (Heller 1984a, xi). Schütz ja myöhemmin Berger ja Luckmann korostivat rutiininomaisten arjen käytäntöjen muodostavan elämismaailmamme perustan. Heller on samaa mieltä, mutta hän väittää, että arkeen sisältyy aina myös jotakin sellaista, joka ei ole vain rutiininomaista tai rutiinien sitomaa: meillä on kyky objektivaatioihin, joiden tavoitteenasettelu on syvempi tai kauaskantoisempi. Tällaiset objektivaatiot ovat esimerkiksi tieteen ja taiteen tuotteita. Siten meillä on tieteen (tai taiteen) keinoin mahdollisuus ylittää se mitä arki meille sanelee. En nyt tässä väitä, että esimerkiksi Berger ja Luckmann olisivat sosiaalista todellisuutta tarkastellessaan olleet sokeita tällaiselle radikaalin filosofian mahdollisuudelle. Silti on niin, että helposti sosiaalista todellisuutta arjen ja rutiinien kautta selitettäessä tämä radikaalin ylityksen mahdollisuus unohtuu.

Hellerin mukaan arkielämä muodostuu kolmesta konstitutiivisesta tekijästä: (1) ihmisen tekemistä esineistä ja niihin liittyvistä taidoista; (2) säännöistä ja normeista (hyveistä); (3) luonnollisesta arjen kielestä (vrt. Wittgensteinin kielipelit). Ihmisen ”*conditio humana*” on että synnymme johonkin sosiaaliseen tilanteeseen. Tätä eksistentiaalista tilannetta Heller kutsuu käsitteellä ”*accident of birth*”, syntymän sattuma. Esimodernina aikana syntymän sattuma ratkaisi koko elämän suunnan, ja koko elämä muodostui arkielämästä. Modernina aikana kaikki muuttui. Edelleen syntymän sattuma oli tärkeää, mutta se ei kuitenkaan merkinnyt kaikkea — jokainen ihminen syntyy vapaaksi, ja voi itse valita suuntansa. Objektivaatiot ”*itselleen*” (*für sich*) välittyvät meille instituutioiden kautta. Emme elä vain arkielämässä, vaan elämme aina myös toisessa maailmassa. ”*Objectivation of otherness*” on tärkeää, on aina olemassa kirjojen ja teorioiden maailma. Tätä toista maailmaa koskevaa tietoa tarvitaan myös ja se on välttämätöntä ihmisen uusintamisessa. Isä ja äiti opettavat meille arkikielen mutta samalla myös perusteet toiselle objektivaatiolle.

Hellerin historiallisia tarpeita koskeva teoria oli väitöskirjani kulmakivi (Heller 1982). Pidän Hellerin käsitystä tarpeiden historiallisuudesta tuntui tuolloin radikaalilta. Sen vastakohtana eräässä mielessä toimiva Maslowin universaali ja ylihistoriallinen tarvehierarkia puolestaan tuntui aikanaan minusta vanhanaikaiselta. Tutustuttuani Goughin ja Doyalin (1992) universaaliin tarvetoriaan, en enää ollut laisinkaan varma asiasta. Kumpi oikeastaan oli radikaali ajatus: se, että tarpeet ovat historiallisesti muuttuvia, ja että hallitsevat piirit voivat kontrolloida tarpeiden määrittelyä, vai kanta, jonka mukaan kaikille ihmisille on tyypillistä eräät perustarpeet (Goughilla ja Doyalilla terveys ja autonomia). Mielestäni jälkimmäinen kanta on aidosti radikaali. Tarpeiden merkitys sosiaalityön teorianmuodostuksessa on varmasti keskeistä. Arkielämän ja tarpeiden

teorioiden merkitystä sosiaalityön tutkimuksessa sietäisikin mieltä tarkemmin.

Stakesissa ollessani käänsin niin&näin-lehteen Hellerin artikkelin yhteiskuntatieteiden kaksoishermeneutiikasta, jossa hän puhuu hyvin gadamerilaisittain yhteiskuntatieteiden ymmärtämisen perusteista (Heller 1995). Hellerin kirjoittamistyyllille on tavallista, että hän merkitsee lähteensä vapaamielisesti, joten vaikutteiden ja oman panoksen erottaminen toisistaan on joskus vaikeaa. Hän näyttää kehittelevän itsenäisesti teorioitaan, mutta hänen varsinainen oma panoksensa taitaa jäädä sittenkin ohueksi.

Mikä sitten on Hellerin merkitys? Ei ehkä sellainen, kuin 1980-luvulla luulin. Hellerin antikommunistinen radikaali marxismi näytti aikanaan avaavan suuntaan uudentalaiselle demokraattiselle ja antiautoritaariselle vasemmistolaisuudelle, mutta neuvostojärjestelmien kaaduttua myös Hellerin tuotanto menetti kiinnostavuuttaan. Heller ei selvästikään tule jäämään yhteiskuntatieteiden historiaan kovin suurena nimenä. Ehkä Hellerin tuotanto perustuu liaksi toisten teorioiden ”kääntämiseen” osaksi omaa systeemiä, tai liian monien teemojen käsittelyyn.

Edelleen arvostan hänen radikaalia eetostaan, jossa ei pelätä vastahankaan käymistä. Ferenc Fehér, Hellerin puoliso, kuoli keuhkosityöpään vuonna 1994. Hänen viimeiseksi teoksekseen jäi yhdessä Hellerin kanssa kirjoitettu *Biopolitics* (Fehér 1994) jossa he mm. puolustivat tupakointia. Sekundaarisesta tupakansavusta on tehty hyvä vihollinen, jossa koko yhteiskunnan huoli ympäristön saastumisesta purkautuu absurdina pahan hajun ja epäsiistien tapojen kammona (mt. 67). Omat tarpeemme ja tapamme eivät ole enää meidän yksityisomaisuuttamme, olemme vastuussa niistä julkiselle katseelle. Tätä Fehér ja Heller eivät hyväksyneet – siitä huolimatta Hellerkin lopetti tupakoinnin.

Raimo Tuomela

Ilkka Niiniluodon mukaan teorioiden merkitykseen tutkimuksessa voidaan suhtautua kolmenlaisella orientaatiolla: *positivistien* mielestä tieteen tehtävä rajoittuu havaittavien ilmiöiden ja niiden säännönmukaisuuksien kuvailuun. *Instrumentalistit* sallivat havaintojen yli meneviä aputermejä, jotka auttavat teorian yksinkertaisessa ja tehokkaassa muotoilussa, mutta väittävät näiden termien olevan sinänsä sisällyksettömiä. *Tieteelliset realistit* puolestaan pyrkivät puhumaan totuudenmukaisesti havaintojen takana olevista todellisista olioista, joihin teoreettiset termit viittaavat. (Niiniluoto 1995, 7.) Kyse on lopulta tieteen kyvystä tuottaa tietoa, joka eroaa ns. arkitiedosta. Tieteellisen realistin mielestä on mahdollista väittää, että teoria A kuvaa todellisuutta paremmin kuin teoria B. Sellarsia seuraten on myös mahdollista erottaa toisistaan arkikokemuksen ”ilmikuva” ja tieteellisten teorioiden tuottama ”tieteellinen kuva”.

Yhteiskuntatieteissä on 1990-luvun jälkipuoliskolta lähtien keskusteltu yhä enemmän nk. *kriittisestä realismista*, jonka keskeisenä kehittäjänä pidetään Roy Bhaskaria. Bhaskarin kaksi teosta: *The Possibility of Naturalism* (Bhaskar 2000) ja *The Realist Theory of Science* (Bhaskar 1997) loivat perusteet tälle teorioiden merkitystä korostavalle lähestymistavalle. Bhaskarilainen kriittinen realismi korostaa todellisuuden

olevan olemassa, mutta siitä saatavan tiedon olevan kontekstisidonnaista, eli kyse on ontologisesta realismista mutta episteemisestä relativismista.

Kriittisen realismin perustana on kaksi hivenen erillistä kehityslinjaa. Toisaalta Rom Harrén ja Roy Bhaskarin (2000; 1997) kehittämä yhteiskuntatieteellinen teoria, ja toisaalta realistisen tieteenfilosofian yleiset kehittelyt. Bhaskarin edustama kriittinen (tieteellinen) realismi on siis vain yksi mahdollinen realismin tyyppi monien joukossa. Itselleni Bhaskar oli aikanaan tärkeä hahmo, mutta myöhemmin minun on ollut aina vain hankalampi hyväksyä hänen väittämiään. Syy on filosofisen amatöörin: tuntuu, että hänen filosofisessa tyylissään on jotakin vikaa, jotakin sellaista, mistä en oikein pidä. Tämä on tietysti aivan naurettava argumentti.

Hilary Putnamista tuli itselleni paljon Bhaskaria tärkeämpi vaikutteiden antaja. Harvardin yliopiston filosofian professori oli aikaisemmin kannattanut tieteellistä realismia, mutta alkoi 1970-luvun jälkipuoliskolla epäillä realismin ohjelmaa. Hän päätyi lopulta kantaan, jota ei ehkä enää tule kutsua realismiksi lainkaan. Putnam kehitti ensiksi sisäiseksi realismiksi kutsumansa filosofisen suuntauksen, mutta on myöhemmin luopunut realismin käsitteestä kokonaan. Raino Malnes (1999) kutsuu Putnamin filosofiaa vakavasti otettavaksi antirealismiksi. Omasta mielestäni Putnam ja eräät pragmatistit (mm. Peirce) ovat kyllä realisteja, mutta eivät metafysisiä realisteja. Siten he muistuttavat seuraavaa itselleni tärkeää teoreetikkoa, helsinkiläistä Raimo Tuomelaa. Tuomela on kansainvälisesti erittäin tunnettu tutkija, joka ei esiinny aikakauslehtien kolumnistina ja yleisviisaana. Sen sijaan hän kirjoittelee erittäin kiinnostavia kirjoja vaikeista asioista.

Raimo Tuomela nimesi oman realisminsa sisäiseksi kausaaliseksi realismiksi. Hänen mukaansa sekä empirismi, idealismi että metafysisinen tieteellinen realismi ovat väärässä. Sen sijaan sisäinen tai kausaalinen tieteellinen realismi on oikeassa. (Tuomela 1983, 7.) Metafysisinen ja ”sisäinen” tieteellinen realismi eroavat toisistaan sillä tavoin, että metafysisinen realismi olettaa filosofian voivan tarjota erityistieteille transsendentaaleja perusteita tai kiintopistettä, josta maailmaa voitaisiin selittää. Tällaista kiintopistettä tai kivijalkaa ei Tuomelan mukaan voi olla olemassa, vaan sellaisen olettaminen on myyttiin turvautumista.

Tuomelan teos on erittäin syvälinen analyysi tietämisen ehdoista. Se on tehnyt minuun todella pitkäaikaisen vaikutuksen, ja olen monasti palannut uudelleen siinä esitettyihin teeseihin.

Tuomela on 1980-luvun puolivälin jälkeen siirtynyt tarkastelemaan realismin sijasta toisen tyyppisiä ongelmia. Häntä kiinnostaa sosiaalisen toiminnan perusteet: mistä kollektiivisessa sosiaalisessa toiminnassa oikeastaan on kysymys (Tuomela & Balzer 1999). Uusimmassa teoksessaan hän pyrkii luomaan sosiaalisen elämän selittävää kokonaisteoriaa. Tuomelan tunteminen on minusta välttämätöntä kaikille sosiaalityön tutkijoille. Vaikka hänen teoriansa ovat hivenen hankalasti avautuvia, uskon niiden tärkeyteen. Tekisikö Tuomela sosiaalityön perustutkimusta?

Michael Scriven

Siirryttyäni Tampereen yliopistosta Stakesin palvelukseen, päädyin alun perin tulosalueelle, jonka nimenä oli ”Palvelut ja laatu” eli Pala kuten me stakeslaiset sanoimme. Ensiksi työtehtävänä liittyivät laadun kehittämiseen, mutta noin vuodesta 1997 lähtien evaluaatiotutkimukseen. Tuossa vaiheessa en ollut kovinkaan hyvin perehtynyt evaluaatiotutkimuksen eri suuntauksiin. Tutustuin Michael Scriveniin Ruotsissa pidetyssä Lejondahlin seminaarissa, johon oli koottu joukko keskeisiä evaluaatiotutkimuksen guruja puhumaan pohjoismaisille tutkijoille ja hallintoihmisille.

Scriven, evaluaatioheimon vanhin kuten häntä on kutsuttu, oli ystävällisen isoisän näköinen, mutta ulkonäkö kyllä tässä tapauksessa hämäsi aika lailla. Hän osoittautui erittäin teräväsanaiseksi mieheksi, jolla oli voimakkaita ja ristiriitoja herättäviä mielipiteitä evaluaatiosta ja muustakin tutkimuksesta. Lejondahlin konferenssissa pidin erityisesti siitä, miten taitavasti Scriven ruoski evaluaatiotutkimukseenkin levinnyttä relativismia. Scriven piti relativismia evaluaatiotutkijan ammattitaidottomuutena.

Pidän edelleenkin Scriveniä evaluaatiotutkimuksen kannalta keskeisenä ja tärkeänä tutkijana. Scrivenin ”Evaluation Thesaurus” (Scriven 1991) on mainio teos, joka sanakirjamaisesti avaa evaluaatiotutkimuksen salat lukijalleen. Ihastukseni on kuitenkin saanut rinnalleen myös hivenen kriittisempää sävyä, yhden ainokaisen lähiluvun seurauksena. Kirjoitimme Matti Vuorensyrjän kanssa artikkelin Weberin tiedenäkemyksestä, ja siinä yhteydessä minun tehtäväkseni tuli miettiä, mitä Weber mahtaisi sanoa nykyaikaisesta evaluaatiotutkimuksesta. Weberhän, kuten tunnettua, oli tiukasti sitä mieltä, että tutkija ei voi esiintyä julkisuudessa ikään kuin arvoarvostelmia voitaisiin perustella empiirisen tutkimuksen avulla. Arvot ja empiirinen tutkimus ovat molemmat tärkeitä, mutta niiden alat on erotettava toisistaan. Scriven myöntää arvo-ongelman olevan vakavan, ja mikäli Weber olisi oikeassa, ei evaluaatiotutkimus olisi laisinkaan mahdollista. Mutta valitettavasti tapa, jolla Scriven kumoo Weberin arvovapausteetin, ei ole vakuuttava vaan pikemminkin näyttäisi perustuvan eräänlaiseen älylliseen silmäkääntötemppeeseen. Weberin esittämä haaste evaluaatiotutkimukselle on mielestäni edelleen ratkaisematta.

Lopuksi

Onko niin, että kaikkien teorioideni suhteen olen alkanut epäillä? Juuri nyt minusta tuntuu siltä. Mikään ei ole pysyvää, ei edes kiinnittyminen teorioihin, joita olen pitänyt koskemattomina. Olen edellä kuvannut suhdettani kaikkiin kolmeen ajattelijaan kriittiseksi. En välttämättä usko heidän teorioitaan, mutta heidän teoretisointinsa tavassa on jotakin sellaista, jota edelleen ihailen.

Ehkä on niin, että näitä kaikkia kolmea keskeistä teoreetikkoani yhdistää jokin yhteinen piirre, jota en oikein osaa tunnistaa. Pyrkimys suureen synteesiin? Älyllinen terävyys, joka ilmenee myös kielenkäytön terävyytenä? Ainakaan heitä ei voi pitää tavanomaisina keskustien kulkijoina, vaan pikemminkin tieteen valtavirtojen reunoilla liikkuvina pohdiskelijoina.

Muutama sana tulevaisuudesta. Väitän, että teoriat tulevat takaisin, jos eivät muuten, niin yliopistoissa vallitsevan kilpailun vuoksi. Teorioita vilisevillä puheenvuoroilla on perinteisesti voitu saada kulttuurista pääomaa enemmän kuin taitavillakaan empiirisillä analyyseilla. Mistä tämä johtuneekaan, näin näyttää edelleen olevan asian laita.

Ratkaisemattomiin kysymyksiin on edelleenkin pakko palata. Kyösti Urponen (1979) pohti lähes kolmekymmentä vuotta sitten sosiaalipolitiikan tutkimuksen kannalta keskeistä ongelmaa, nimittäin kysymystä arvojen merkityksestä. Tämän nk. Methodenstreit – kysymyksen keskeiset argumentit esitti Max Weber yli sata vuotta sitten Verein für Sozialpolitik -yhdistyksessä, jossa Weber ja Sombart vaativat arvosuuntauksista vapaata yhteiskuntatiedettä. Sombartin sanoin tiede ei koskaan kykene ratkaisemaan arvoarvostelmien välillä: "ob die Blondinnen oder die Brünetten hübscher sind" (Sombart Urposen mukaan; Urponen 1979, 23).

Ongelma on edelleen olemassa. Sosiaalipolitiikan tutkimuksen ja evaluaation ohella se koskee myös sosiaalityön tutkimusta.

Lähteet

- Bhaskar, Roy (1997) *A Realist Theory of Science*. London – New York: Verso.
- Bhaskar, Roy (2000) *The Possibility of Naturalism. A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences*. London and New York: Routledge.
- Doyal, Len & Gough, Ian (1992) *The Theory of Human Need*. Houndmills. London: Macmillan.
- Fehér, Ferenc (1994) *Biopolitics*. Aldershot: Avebury.
- Healy, Karen (2005) *Social work theories in context: creating frameworks for practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Heller, Ágnes (1982) Missä mielessä voidaan puhua "tosista" ja "vääristä" tarpeista. *Uudistuva Ihmiskunta* (4), 6–21.
- Heller, Ágnes (1984a) *Everyday life*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Heller, Ágnes (1984b) *Radical philosophy*. Oxford: Blackwell.
- Heller, Ágnes (1995) Yhteiskuntatieteiden hermeneuttisesta metodista yhteiskuntatieteiden hermeneutiikkaan. *niin & näin* (3), 13–23.
- Jones, Chris (1996) Anti-Intellectualism and the peculiarities of British social work education. Teoksessa Parton, Nigel (ed.) *Social Theory, Social Change and Social Work*. London: Routledge, 191–210.
- Kerlinger, Fred N. (1973) *Foundations of Behavioral Research*. London, New York, Sydney, Toronto: Holt, Rinehart and Wiston.
- Malnes, Raino (1999) *Filosofi för statsvetare*. Lund: Studentlitteratur.
- Niiniluoto, Ilkka (1995) *Totuuden rakastaminen. Tieteenfilosofisia esseitä*. Helsinki: Otava.
- Payne, Malcolm (2005) *Modern social work theory*. Basingstoke: Palgrave.
- Scriven, Michael (1991) *Evaluation Thesaurus*. Newbury Park, CA: Sage.
- Tuomela, Raimo & Balzer, Wolfgang (1999) *Collective Acceptance and Collective Social Notions*. *Synthese* (117), 175–205.
- Tuomela, Rauno (1983) *Tiede, toiminta, todellisuus. Tieteellisen maailmankäsityksen filosofiset perusteet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Urponen, Kyösti (1979) *Sosiaalipolitiikkatieteen arvoproblematiikka. Sosiaalipolitiikka* (4), 22–33.

MERJA ANIS

VTT, toimitusjohtaja

Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

merja.anis@vasso.fi

Monikulttuurisuus ja vuorovaikutus sosiaalityössä

Tutkimuksellisia valintoja ja jäsenyyksiä

Sosiaalityön teoriapohjaan kytkeytyvä maahanmuuttoa ja etnistä moninaisuutta koskeva tutkimus on toistaiseksi Suomessa ollut vähäistä. Tätä aihepiiriä koskeva tutkimus ei yleisestikään sijoitu vain yhdelle tieteenalalle, vaan on monitieteistä. Kun ryhdyin tutkimaan maahanmuuttajien kanssa tehtävää lastensuojelun sosiaalityötä, oli haasteellista valita sellaisia teoreettisesti perusteltuja lähtökohtia, joissa olisi mahdollista yhdistää sosiaalityön tutkimuksen ja etnisten suhteiden tutkimuksen monitieteisiä näkökulmia. Väitöskirjatyöni (Anis 2008) tutkimustehtävänä oli tuottaa tietoa siitä, mitä maahanmuuttajia koskevat erityiskysymykset suomalaisessa lastensuojelun sosiaalityössä ovat ja miten näitä kysymyksiä lastensuojelussa käsitellään.

Tässä artikkelissa tarkastelen tutkimusprosessin kuluessa tekemiäni teoreettiset metodologisia valintoja ja sitä, millä tavoin sosiaalityön tutkimuksen ja etnisten suhteiden tutkimuksen teoreettiset näkökulmat tutkimuksessani kytkeytyvät toisiinsa. En paneudu erityisesti lastensuojelun erityisteemaan enkä artikkeliväitöskirjaani kokonaisuudessaan.

Valintana sosiaalinen konstruktio-nismi

Tutkimukseni aineisto koostuu lastensuojelun sosiaalityön asiakaskeskusteluista sekä keskusteluihin osallistuneiden työntekijöiden ja asiakkaiden haastatteluilta. Tutkimusta aloitellessani tein metodisen valinnan grounded theoryn ja sosiaalisen konstruktio-nismin välillä. Molemmat ovat aineistolähtöisiä laadullisen aineiston analyysitapoja. Näiden välisen eron ymmärsin siten, että grounded theory yksinkertaistaa aineistosta saatavan moninaisen tiedon, kun sosiaalinen konstruktio-nismi puolestaan tuo näkyväksi ja korostaa tiedon moninaisuutta.

Grounded theoryn avulla olisin rakentanut pienoisteorian ilmiöstä nimeltä ”maahanmuuttaja-asiakkaiden kanssa tehtävä lastensuojelun sosiaalityö suomalaisessa kontekstissa”. Lukiessani tutkimusmateriaalia useaan kertaan tulin siihen tulokseen, että yksinkertaistamisen sijasta on hyödyllisempää tuoda näkyväksi aineistossa esiintyviä erilaisia tapoja ymmärtää ja tulkita kulttuuria, rasismia, monikulttuurisuutta ja maahanmuuttajien kanssa tehtävää sosiaalityötä. Aineistoni sisälsi hyvin moninaisia

tulkintoja ja vuorovaikutuksen elementtejä, joiden pohjalta oli mahdollista tuottaa tietoa erilaisista tavoista ymmärtää tätä työtä, asiakkaita ja ammatillista vuorovaikutusta.

Konstruktionismin etuna on, että sen avulla on mahdollista fokusoida tarkastelua vuorovaikutuksen refleksiivisiin ja dialogisiin puoliin. Näin sosiaalityöntekijöiden erilaiset toimintamahdollisuudet ja toimijaroolit voidaan tehdä näkyviksi ja myös asiakas määrittänyt tärkeäksi toimijaksi. Konstruktionismi tekee näkyväksi myös sosiaalityössä keskeisen muutoksen mahdollisuuden asiakkaiden, työntekijöiden ja toimintajärjestelmien tasolla. (Payne 1999.) Toimijoiden erilaiset roolit ja identiteetit sekä puhetekojen tilanteittaiset seuraukset on mahdollista ottaa tarkastelun kohteeksi. Esimerkiksi maahanmuuttajien kanssa tehtävän sosiaalityön haasteet sekä erilaiset tulkinnat ja toimintamahdollisuudet muutoksessa on mahdollista tuoda näkyviksi, samoin erilaiset kulttuuriset tulkinnat sosiaalisista ongelmista ja ratkaisuvaihtoehdoista.

Omaksuin analyysitapani pääasiassa etnisten suhteiden diskursiivisesta tutkimusperinteestä ja diskurssianalyysistä. Tutkimuksen sisällölliset teemat ja käsitteet kiinnittyvät yhtäältä etnisten suhteiden tutkimukseen ja toisaalta sosiaalityön tutkimukseen. Tarkastelin sekä erilaisia keskusteluisältöjä että tässä työssä esiintyviä erilaisia puhe- ja vuorovaikutustapoja.

Kulttuuri- ja erilaisuustulkinnat tutkimuksen kohteina

Analyysin peruslähtökohtana oli aineistolähtöisyys, mutta havaitsin pian tarvitsevani myös aineiston ulkopuolelta tulevaa teoreettista jäsenystä voidakseni tuottaa uudenlaista näkemystä ilmiöön, josta tutkimustietoa ja teoreettista ymmärrystä on vasta vähän. Analyysivaiheessa otin mukaan runsaammin aikaisempaa keskustelua ja teoreettisia jäsenyksiä, jotta pääsisin käsiksi maahanmuuttajien kanssa tehtävän sosiaalityön erityisyyteen.

Maahanmuuttajia koskevassa tutkimuksessa on kiinnostavaa tarkastella sellaisia valtaväestöä edustavien sosiaalityöntekijöiden ja erilaisia kulttuurisia vähemmistöjä edustavien asiakkaiden välisiä valtasuhteita, jotka kiinnittyvät kulttuuriin ja ”rodullisiin” tulkintoihin (Van Dijk 1993). Vuorovaikutuksessa ilmenevät valtasuhteet on tärkeää ottaa tutkimuksen kohteeksi, sillä sosiaalityöntekijöillä on oikeutus käsitellä sosiaalityön kohteeksi määriteltyjä ongelmia, pyrkiä saamaan aikaan muutosta asiakkaiden elämässä sekä luoda tähän tehtävään perustuvia asiakkuuksia (Juhila & Pösö 2000). Tätä kontekstia vasten tarkastelin erilaisia sosiaalityön orientaatioita ja asiakkaille tätä kautta määrittyviä identiteettejä.

Valitsin etnisten suhteiden tutkimuksen piiristä varsin tuttuja, arkikielessäkin yleisiä käsitteitä, kuten kulttuuri, rasismi, vähemmistö ja monikulttuurisuus. Arkikielisten yleismerkitysten lisäksi ne ovat tutkimuksellisia käsitteinä hyvin monimerkityksisiä. Halusin avata näitä erilaisia ymmärrystapoja ja tulkintoja. Aineiston analysoinnissa olisin voinut käyttää myös esimerkiksi etnisyyden tai toiseuden käsitteitä, jolloin olisin päässyt eri tavoin käsiksi valtasuhteisiin, eri toimijoiden tulkintoihin sekä niiden ilmene-

miseen vuorovaikutustilanteissa. Etnisyys ei kuitenkaan ollut tutkimukseni keskiössä. En tarkastellut tutkimukseeni osallistuneiden, Somaliasta, Venäjältä, Vietnamista ja Virosta muuttaneiden asiakkaiden välisiä eroja tai heidän kokemuksiaan omasta etnisyydestään. Pääasiallisina tutkimuskohteina olivat vuorovaikutus ja siinä muotoutuvat tulkinnat kulttuurista ja eroista.

Asiakkaiden ja ammattilaisten vuorovaikutustilanteet, samoin kuin haastattelutkin, sisälsivät paljon toiseutta tuottavaa puhetta. Toiseuden käsitteen avulla olisi ollut mahdollista analysoida erilaisia arkipäiväisen rasismien ilmentymiä. Toiseuden käsitteen sijasta käytin kuitenkin erilaisuuden ja erojen käsitteitä, joiden avulla pääsin kiinni ammatilliseen vuorovaikutukseen neutraalimmassa ja myönteisiäkin tulkintoja mahdollistavassa mielessä. Aineistosta löytyi myös samanlaisuuspuhetta. Erilaisuus- ja samanlaisuustulkintojen erilaiset vivahteet olivat analyysini kohteena.

Teoreettista näkökulmaa löysin kansainvälisestä monikulttuurista ja vähemmistöjä koskevaa sosiaalityötä käsittelevästä kirjallisuudesta. Lukiessani sosiaalityöntekijöiden haastatteluja havaitsin vahvoja yhtäläisyyksiä Malcolm Paynen (2005) jäsenyykseen vähemmistöjä koskevan sosiaalityön orientaatioista. Payne on luokitellut erilaisia tapoja ymmärtää kulttuuristen vähemmistöjen asemaa yhteiskunnassa ja sosiaalityön asiakkaina. Hän erottaa viisi erilaista tapaa: assimilaatio, liberaalinen pluralismi, kulttuurinen pluralismi, strukturalismi ja empowerment -näkökulma. Löysin aineistostani paitsi näihin rinnastettavia puhetapoja, myös tästä jäsenyyksestä poikkeavan puhettavan. Teorian ja aineiston vuoropuheluna sain sosiaalityöntekijöiden tulkintoja koskevaan kehysanalyysiini (Anis 2006) yhteensä kuusi erilaista kehystä, jotka nimesin sosiaalityön tavoitteita tai orientaatioita kuvaavilla sanoilla: vieraannuttava, sopeuttava, tasa-arvoistava, kulttuuritietoinen, rasismitietoinen ja osallistava kehys. Viisi jälkimmäistä ovat rinnastettavissa Paynen jaotteluun, ensimmäinen on aineistosta tuotettu kategoria.

Tutkimusteemaani soveltui myös Kirsi Juhilan (2006) teoreettinen jäsenyyssosiaalityön tehtävistä. Jokainen sosiaalityöntekijän ja asiakkaan vuorovaikutussuhteessa konkretisoitua tehtävä, liittämisen- ja kontrollitehtävä sekä kumppanuus- ja huolenpitoitehtävä, avasivat jotain erityistä myös maahanmuuttajien asiakassuhteen ymmärtämiseen. Niillä on kytkeä myös edellä mainitsemini maahanmuuttajia koskevan sosiaalityön kuuteen kehykseen.

Sopeuttavassa kehyksessä korostuvat liittäminen ja kontrolli. Tärkeää on asiakkaan muutosprosessin ymmärtäminen ja ohjaaminen sopeutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan – tarvittaessa kontrollinkin keinoin. Tasa-arvoistavassa kehyksessä tavoitteena on samanlaisten mahdollisuuksien turvaaminen kaikille ja asiakkaiden liittäminen valta-yhteiskuntaan. Kulttuuri- ja rasismitietoisessa kehyksessä korostuvat kumppanuus ja huolenpito. Toisessa painotetaan enemmän kulttuurierojen ja kulttuuristen voimavarojen huomiointia, toisessa rasismien tiedostamista ja rasisminvastaista työtä. Osallistavassa kehyksessä tärkeää on asiakkaan oman toimijuuden tukeminen ja osallistaminen. Tässä vuorovaikutussuhde painottuu kumppanuuteen. Vieraannut-

tavassa kehyksessä yhtenä mahdollisuutena on huolenpito, vaikka hyvään lopputulokseen ei uskottaisi päästävän. Seurauksena voi olla myös syrjäyttäminen palveluista, jos asiakkaiden erilaisuus tulkitaan niin suureksi ongelmaksi, ettei auttamisen uskota olevan mahdollista.

Lopuksi

Tutkimukseni asettui viitekehykseen, jossa ei nähdä paikoillaan olevia kulttuureja, etnisyyksiä tai valta-asemia. Sen sijaan kulttuuri, etnisuus ja valta ymmärretään muuntuvina ja liikkuvina ilmiöinä sekä vuorovaikutuksen aspekteina. Peruskysymykseksi muotoutui, miten maahanmuuttajien kanssa tehtävän sosiaalityön erityisyys toimijoiden puheessa ilmenee vai ilmeneekö sitä ylipäänsä mitenkään.

Suhteellisen uusien ilmiöiden ymmärtämisessä ja jäsentämisessä tarvitaan tiedonmuodostusta, joka tuottaa uudenlaisia käsitteitä ja teoreettista ymmärrystä sosiaalityöhön. Kansainvälisestä kirjallisuudesta omaksutut, vähemmistöjä koskevaa sosiaalityötä kuvaavat käsitteet auttoivat tekemään näkyväksi sosiaalityöntekijöiden usein tiedostamattaan toteuttamia työkäytäntöjä. Vaikka kaikki sosiaalityö on perustaltaan kulttuurista työtä, uudenlaisten ilmiöiden kohtaaminen haastaa oman ammattitaidon, asenteiden ja tiedon tarkasteluun. Monikulttuurisessa sosiaalityössä tällainen reflektiivinen oman työn arviointi on erityisen tärkeää, jotta asiakkaat osataan kohdata eettisesti vahvalla pohjalla.

Myös tutkimuksessa tulee huomioida kielellisiin ja kulttuurisiin eroihin, ymmärtämiseen ja esimerkiksi tulkkauksen merkitykseen liittyviä tekijöitä. Vaarana ovat paitsi kielelliset väärinkäsitykset myös erilaiset kulttuuriset stereotyyppit, jotka voivat ohjata kysymysten asettelua ja analyysiä. Tätä välttääkseni analysoin omaa tutkijapositioniani eri näkökulmista: suomalaisena tutkijana, sosiaalityöntekijänä, äitinä ja maahanmuuttajan puolisona. Sosiaalityötä sekä maahanmuuttajien tilanteita koskevat kokemukseni ovat olleet esiympäryksenä tutkimaani ilmiöön. Tiedon tuottamisen prosessi alkoi siis jo kauan ennen kuin varsinainen tutkimusprosessi.

Lähteet

- Anis, Merja (2006) Lastensuojelun ammattilaisten tulkintoja maahanmuuttajasosiaalityöstä. *Janus* 14 (2), 109–126.
- Anis, Merja (2008) Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47.
- Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (2000) Auttamisen organisaatiot ja ongelmien tulkinnat. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 35–64.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Payne, Malcolm (2005) *Modern Social Work Theory*. Macmillan. London.
- Payne, Malcolm (1999) Social Construction in Social Work and Social Action. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) *Constructing Social Work Practices*. Aldershot: Ashgate, 25–65.
- Van Dijk, Teun A. (1993) *Analyzing Racism Through Discourse Analysis*. Teoksessa John H. Stanfield II & Rutledge M. Dennis (toim.) *Race and Ethnicity in Research Methods*. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications, 92–134.

RIITTA-LIISA KINNI

YTL, suunnittelija

Kuopion yliopisto

riitta-liisa.kinni@uku.fi

Moniammatillista yhteistyötä teoriassa ja käytännössä

Joukko ihmisiä istuu sairaalassa lääkärin huoneessa. Osa heistä on sairaalan ammattilaisia: sosiaalityöntekijä, sairaanhoitaja, fysioterapeutti ja lääkäri. Toiset ovat muutoin asianosaisia: potilas, hän, jonka takia tässä istutaan sekä hänen tyttärensä. Potilas on hämmentynyt, tytär on päättänyt ”sanoa suorat sanat”, lääkäri vilkuilee kelloa ja miettii sanelua odottavia lausuntoja. Sairaanhoitaja ja fysioterapeutti selvittävät potilaan kävelykykyä ja avun tarvetta. Sosiaalityöntekijä miettii, kuka kokousta vetää. Kokoukseen osallistujilla voi olla hyvin erilaisia mielipiteitä potilaan tilanteesta.

Lienemme kaikki joskus osallistuneet yllä kuvatun kaltaisiin moniammatillisiin verkostokokouksiin, joiden juoni ja tarkoitus tuntuu olevan hukassa. Toimiessani sosiaalityöntekijänä erilaisissa moniammatillisissa konteksteissa törmäsin kysymykseen erilaisista näkökulmista asioihin ja näiden erilaisten näkökulmien jännitteisyyteen. Kiinnostukseni useiden erilaisten totuuksien problematiikkaan johti minut tutkimaan vanhuksen moniammatillista kuntoutusta sairaalassa tietystä teoreettisesta näkökulmasta. Lähestymistavakseni ja tutkimusmenetelmäkseni etsin sellaisia näkemyksiä ja analyysivälineitä, jotka mahdollistavat asiakkaan tilanteen tarkastelun eri toimijoiden näkökulmista. Päädyin sosiaaliseen konstruktionismiin ja jäsenkategorisaation analyysiin. Konstruktionismin mukaan sosiaalinen todellisuus rakentuu toimijoiden vuorovaikutuksessa, ja huomiota kiinnitetään erityisesti kieleen sosiaalisen toiminnan muotona (Burr 2003, 1–9).

Tarkastelen artikkelissa moniammatillista yhteistyötä haastateltavien puheista nousevien monien totuuksien näkökulmasta. Tavoitteenani on tarkastella erityisesti toimijuutta ikääntyneen moniammatillisessa kuntoutuksessa. Pohdin samalla teorian ja käytännön suhdetta sekä mahdollisuutta liikkua niiden välillä. Onhan yleistä, että tutkimuksen ja käytännön välillä koetaan olevan kuilun (esim. Mäntysaari & Haaki 2007, 364). Tavoittelen jotain, mitä Synnöve Karvinen (2000, 11) kuvaa seuraavasti: ”Refleksiivisyys ja oman työn kriittinen analyysi, jotka pohjautuvat sekä henkilökohtaiseen ja ammatilliseen kokemukseen että tieteelliseen tietoon ovat uuden asiantuntijuuden rakennusaineiksia”.

Moniammatillisuus tavoittelee kokonaisuutta

Moniammatillisella yhteistyöllä tavoitellaan hyväksi katsottua päämäärää: sillä ajatellaan saavutettavan jotain parempaa tai paremmin kuin yhden ammattiryhmän työs-

kentelyllä tai yksin työskentelyllä. Moniammatillisen yhteistyön onkin havaittu olevan vaikuttavaa esimerkiksi ikääntyneiden kuntoutuksessa: se hyödyttää muun muassa aivohalvaus- ja lonkkamurtumapotilaita sekä lievästi ja keskivaikeasti dementoituneita (Aalto & Rissanen 2002, 16–17; Huusko 2004, 13; Pitkälä 2003, 8; Valvanne 2001, 6).

Moniammatillisuuden ajatellaan tuottavan käsillä olevasta asiasta tai tilanteesta kokonaisvaltaisen kuvan. Eräänlaisena normatiivisena ideaalityyppinä sosiaali- ja terveysalan työssä esitetään moniammatillisen työn idea, jonka mukaan tiedon ja eri näkökulmien kokoamisella yhteen saavutetaan asiakkaan kokonaisuus. Näin syntyy yhteinen tavoite ja käsitys. (Isoherranen 2005, 14.) Nykysosiaalityön retoriikkaan kuuluu myös dialogisuus vuorovaikutussuhteessa. Dialogisuudella tavoitellaan tasavertaista suhdetta työntekijän ja asiakkaan välillä ja näin ollen asiakkaan toimijuutta (ks. Mönkönen 2002, 16, 21, 33.) Moniammatillisessa työssä pitäisi siis syntyä laaja näkemys asiakkaan asiasta, kun eri toimijat tuovat tasavertaisina oman tietämyksensä yhteiseen käyttöön. Ratkaisuja tilanteeseen etsitään yhdessä. Oman käytännön työni reflektoinnin ja oman työkokemukseni kriittisen analyysin mukaan näiden ideaalien mukaista prosessia ja lopputulosta ei aina synny (vrt. Karvinen, 2000).

Eräänä käytännön ja teoreettisen tiedon välistä kuilua synnyttävänä tekijänä voisi ajatella olevan sen, että teorian ymmärretään tarkoittavan tällaisia normatiivisia ihannemalleja. Kun käytäntö ei vastaa ihannemallia, nähdään ”teoria” pätemättömänä. Tilanne ei välttämättä johda käytännön työntekijällä oman työn kriittiseen reflektioon ja työn kehittämiseen, vaan siihen, että teoriolla ei katsota olevan kosketusta arkiseen käytäntöön.

Edellä kuvatunlaisen, käytäntöä varten olemassa olevan teorian (theory for) lisäksi tulisikin tarkastella käytäntöä sellaisena kuin se toimijoille näyttäytyy (theory of) (ks. Parton & O’Byrne 2000, 2–13). Kuten Heritage (1996, 47) toteaa eritellessään etnometodologian perusteita: ”Aivan erityisesti teorian tehtävä ei ole sanella etukäteen, mistä jokin sosiaalisten olosuhteiden ja tapahtumien joukko koostuu, ja sitten arvioida ja selittää toimia niiden rationaalisesti ja/tai normatiivisesti määräytyneiden piirteiden kannalta. Teorian tulee analysoida itse näiden olosuhteiden ja tapahtumien rakentumista ja tunnistamista sellaisina kuin ne hetki hetkeltä toimijoiden toimessa avautuvat.”

Onko työryhmässä tasavertaista toimijuutta?

Tutkimuksessani moniammatillista käytäntöä tarkastellaan sellaisena, millaiseksi se haastateltujen toimijoiden puheessa rakentui (Kinni 2005). Tutkitun moniammatillisen työryhmän muodostivat sosiaalityöntekijä, kaksi hoitajaa, fysioterapeutti ja lääkäri. Ammatillisten toimijoiden lisäksi haastateltavana oli kuntoutuja, iäkäs lonkkaleikkauksesta kuntoutuva nainen.

Haastatteluaineiston jäsenkategorisaation analyysi tuotti tietoa toimijuudesta jäsenryhmitysten sekä kategorioiden ja kategorisointien kautta. Analyysimenetelmässä lähdetään olettamuksesta, että arkielämässä ihmiset sijoittavat toisiaan erilaisiin jä-

senkategorioihin. Jäsenkategorisointi puolestaan muodostetaan liittämällä kategoriaan adjektiivi. Tällainen kategorisointi on esimerkiksi aineistossa lääkärin puheessa kuntoutujaa luonnehtiva ”mukava potilas”. Kategorioihin ja kategorisointeihin liitetään tiettyjä ominaisuuksia ja toimintoja. Mukavan potilaan kategorisointiin voisi ajatella kuuluvan sen, että hän on yhteistyökykyinen eikä aiheuta henkilökunnalle hankaluuksia. Jotkut jäsenkategorioista ja –kategorisoinneista saattavat kuulua yhteen ryhmänä ja muodostavat tällöin jäsenryhmyksen. (ks. esim. Järviluoma & Roivainen 1997, 17–18.)

Seuraavassa taulukossa on näkyvillä aineistosta nousseita kategorioita, joiden voi tulkita liittyvän kuntoutujan toimijuuteen. Analysoin haastatteluaineistosta nimenomaan kuntoutujaa koskevaa kategorisaatiota.

Taulukko 1. Esimerkkejä kuntoutujan toimijuuteen liittyvistä kategorioista ja niitä puheessaan käyttäneistä haastateluilta (Kinni 2005, 127).

Kategoria	Käyttäjä
Kuntoutuksen subjekti	sosiaalityöntekijä, fysioterapeutti, hoitajat, kuntoutuja
Kuntoutuksen objekti	sosiaalityöntekijä, fysioterapeutti, hoitajat, kuntoutuja, lääkäri, kuntoutuja
Auttaja	hoitajat, kuntoutuja
Autettava	fysioterapeutti, hoitajat, kuntoutuja
Kotona pärjääjä	kuntoutuja
Palvelukeskukseen menijä	sosiaalityöntekijä, lääkäri, fysioterapeutti, hoitajat

Haastatellut tuottivat puheessaan myös erilaisia jäsenryhmyksiä koskien tutkittua moniammatillista työryhmäänsä. Kaikkien ammattilaisten puheesta löytyi me-ydinryhmä, jonka ulkopuolelle suljetaan siihen kuulumattomat. Hoitajat ja fysioterapeutti kuuluivat kaikkien ammattilaisten jäsenryhmyksissä ydinryhmään. Lääkäri luki itsensä ”meidän osaston” ydinryhmään kuuluvaksi. Myös sosiaalityöntekijän mielestä lääkäri kuului ydinryhmään. Asiakas lukeutui ydinryhmään hoitajien ja fysioterapeutin puheessa. Sosiaalityöntekijä ei kuulunut kenenkään jäsenryhmyksessä ydinryhmään, moniammatilliseen yhteistyöhön kylläkin. Tämän perusteella aktiivinen toimijuus ikääntyneen kuntoutuksessa luetaan tässä tapauksessa oikeutena ainakin hoitajan ja fysioterapeutin kategoriaan, osittain myös lääkärin ja kuntoutujan.

Ammattilaisille syntyi yhteinen tavoite kuntoutujan jatkohoidon suhteen: kuntoutuja kategorisoitui ”palvelukeskukseen menijäksi”. Sosiaalityöntekijä myötäili jatkohoidon määrittelyssä muita ammattilaisia. Ammattilaisista palvelukeskukseen menijän jäsenkategorisointia määrittämään olivat päteviä lähinnä fyysisen asiantuntijuuden edustajat, etenkin lääkärit. Erityisesti korkean lääketieteellisen asiantuntijuusstatuksen omaavan kirurgin kategoriaan nähtiin kuuluvan määrittelyvaltaa. Näillä asiantuntijoilla on hallussaan tekninen työkalu, jolla tuottaa päteväksi katsottua tietoa: röntgenkuva.

Kuntoutuja kategorisoi itsensä ammattilaisista poiketen ”kotona avun tuella pärjääjäksi”. Kuntoutujan toimijuutta määritti aineistossa se, miten kuntoutujasta rakentui kontrollin menettäjä, epätoimija, hänen siirtyessään kotoa omasta arkielämästään sairaalainstituutioon. ”Kontrollin menettäjän” jäsenkategorisointiin liittyi kukkaron ja

allakan jääminen kotiin sekä siirtyminen kotoa sairaalaan yöpaidassa. Lisäksi haastateltavien puheissa kuntoutujasta rakentui kohde erityisesti siinä mielessä, ettei hän osallistunut kuntoutuksen suunnitteluun. Lisäksi aineistossa käydyssä vaippakeskustelussa fysioterapeutti ja hoitaja käyttivät moraalista valtaa määritellensä kuntoutujan vaippojen käyttöä epäsuotavaksi. Kuntoutuja itse liitti sen edellä mainittuun sairaalaan siirtymiseen liittyvään psyykkiseen kontrollin menetykseen.

Tutkitussa moniammatillisessa työryhmässä kaikki eivät osallistuneet tasavertaisesti potilaan tilanteen määrittelyyn. Osalle ammattilaisia syntyi kyllä yhteinen tavoite jatkohoidosta, mutta sosiaalityöntekijä ja potilas eivät olleet muiden kanssa samanarvoisia aktiivisia toimijoita, joiden käsityksellä olisi vaikutusta jatkohoitopäätökseen.

Takaisin käytäntöön

Lähdin liikkeelle (sosiaali)työni käytännöstä, jota halusin ymmärtää. Löysin työkaluja, teoriaa ja analyysimenetelmiä, joilla lisätä ymmärrystäni. Tutkimukseni on kasvokkaisen vuorovaikutuksen tutkimusta, jolla pyrin näkemään mitä on ja mitä tapahtuu – ei sitä, mitä pitäisi olla (Juhila 2004; ks. myös Jokinen & Juhila 2005). Kyseessä on siis teoria jostakin, theory of, joka erittelee olemassa olevaa ammattikäytäntöä ja jäsentää sitä teoreettisesti (Parton & O’Byrne 2000, 2–13; Murto 2005, 321).

Sain toimijuudesta selville sen, että tässä tapauksessa sosiaalityöntekijän kategoriaan ei liitetty kuulumista ydinjoukkoon ikääntyneen sairaalakuntoutuksessa tai päättävävaltaa kuntoutujan asioissa. Eniten valtaa oli lääkäreillä ja etenkin kirurgilla. Kuntoutujan kategoriaan ei liitetty mukaan ottamista suunnitteluun. Kotoa sairaalaan siirtymiseen, potilaaksi muuttumiseen, näytti liittyvän kontrollin menetystä. Lisäksi sosiaalinen todellisuus rakentui osittain erilaiseksi eri toimijoiden näkökulmasta. Suurinta ero oli ammattilaisten ja potilaan todellisuuksien välillä.

Tämä tutkimus ei sinällään anna vastauksia eettisiin kysymyksiin siitä, miten pitäisi toimia – kuten ei tutkimus yleensääkään. Se antaa aineksia reflektioon ja sitä kautta mahdollisesti suuntaa käytännön kehittämiseksi. Tämän tyylinen tutkimus osoittaa, että käytäntö ja teoria eivät ole vieraita toisilleen, ja että on mahdollista toimia molemmilla kentillä. Tutkimus ei sinällään ratkaise käytännön pulmia, esimerkiksi tutkitussa tapauksessa muuta ammattilaisten toimintaa ohjaavaa kulttuurista ymmärrystä sairaalan sosiaalisesta järjestyksestä. Tutkimus lisää ymmärrystä siitä, miksi käytännön työssä toimitaan niin kuin toimitaan. Se on jo itseisarvo sinänsä. Muutos edellyttää lisäksi päätösten tekoa halutusta suunnasta ja ponnistelua ”ideaalimallien” suuntaan.

Jos katsotaan, että olisi hyvä toimia enemmän ”moniammatillisuuden ideaalimallin” mukaan siten, että etsitään kokonaiskuvaa ja ratkaisuja tasavertaisen toimijoiden kesken, pitäisi toimia jotenkin toisin kuin tämän tutkimuksen tapauksessa. Tuolloin kuntoutujalla ja sosiaalityöllä pitäisi olla enemmän toimintavaltuuksia sairaalakuntoutuksessa. Se edellyttäisi siirtymistä neuvottelevampaan otteeseen eri näkökulmien välillä, sitä trendikästä dialogisuutta!

Lähteet

- Aalto, Anna-Mari & Rissanen, Pekka (2002) Yhteenveto kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnista. Teoksessa Aalto, Anna-Mari & Hurri, Heikki & Järvikoski, Aila & Järvisalo Jorma & Karjalainen, Vappu & Paatero, Heidi & Pohjolainen, Timo & Rissanen, Pekka (toim.): Kannattaako kuntoutus? Asiantuntijakatsaus eräiden kuntoutusmuotojen vaikuttavuudesta. Helsinki: Stakes, Raportteja 267, 1–26.
- Burr, Vivien (2003) *Social Constructionism*. Second Edition. London and New York: Routledge.
- Heritage, Harold (1996) Harold Garfinkel ja etnometodologia. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Huusko, Tiina (2004) Geriatrisen kuntoutuksen vaikuttavuus. *Vanhustyö* (7), 11–13.
- Isoherranen, Kaarina (2005) Moniammatillinen yhteistyö. Helsinki, Porvoo: WSOY.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2005) Käännös käytäntöjen tutkimiseen sosiaalityössä. 1980- ja 1990 -lukujen aikalaistekstejä ja omia muistoja tulkitsemassa. *Janus* 13 (3), 289–305.
- Juhila, Kirsi (2004) Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. *Historiaa ja nykysuuntauksia*. *Janus* (2), 155–183.
- Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene (1997) Jäsenkategorisoinnin analyysi kulttuurisena metodina. *Sosiologia* 34 (1), 15–25.
- Karvinen, Synnöve (2000) Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.): *Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia*. Jyväskylä: SoPhi, Jyväskylän yliopisto, 7–31.
- Kinni, Riitta-Liisa (2005) Oma arki kotona – riittävä apu laitoksessa. Vanhus kuntoutujana sairaalan moniammatillisessa työssä. Julkaisematon sosiaalityön lisensiaatin tutkielma, Kuopion yliopisto, sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos.
- Murto, Lasse (2005) Käytäntörelevanssi: haasteita sosiaalityön koulutukselle ja tutkimukselle. *Janus* 13 (3), 316–328.
- Mäntysaari, Mikko & Haaki, Raili (2007) Suomalaisen sosiaalityön väitöskirjatutkimus vuosina 1982–2006. *Janus* (4), 357–366.
- Mönkkönen, Kaarina (2002) Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 94.
- Parton, Nigel & O’Byrne, Patrick (2000) *Constructive Social Work. Towards a new practice*. Basingstoke: Macmillan Press Ltd.
- Pitkälä, Kaisu (2003) Vanhusten kuntoutuksen kehittämistarpeet. *Vanhustyö* (4), 8–10.
- Valvanne, Jaakko (2001) Geriatrinen kuntoutus. *Dementiauutiset* (3), 4–6.

TEEMU MELAN

VTM, sosiaalityöntekijä

Turun seudun sosiaalipäivystys

teemu.melan@turku.fi

Poliisin yhteiskunnallisen tehtävän tarkastelua sosiaalityön näkökulmasta

Tämä kirjoitus perustuu Pro gradu -tutkielmaani, jossa tutkin erään suomalaisittain suuren poliisilaitoksen ammattikulttuuria. Tutkimukseni aineisto koostui kymmenen poliisin litteroidusta teemahaastattelusta. Yhtä lukuun ottamatta haastattelin kaikkia tutkimukseen osallistuneista poliiseista kahteen kertaan. Tutkimukseni päällimmäisenä tarkoituksena oli tarkastella sitä, millaisia tulkintoja haastattelemani poliisit esittävät poliisin yhteiskunnallisesta tehtävästä.

Tutkimuksen sisäinen viitekehys rakentui organisaatio- ja ammattikulttuurin tutkimuksen varaan. Fokus – poliisin yhteiskunnalliset tehtävät – paikantui organisaatio- ja ammattikulttuurin tutkimuksen ehkä merkittävimmän teoreetikon Edgar H. Scheinin ajatuksiin. Scheinin (1985) mukaan organisaation kulttuurista kiinnostuneen tutkijan tulee lähestyä sitä perustavanlaatuisten kysymysten kautta. Tärkein näistä kysymyksistä on organisaation käsitys sen missiosta ja tärkeimmistä tehtävistä.

Ulkoisen viitekehysten taas muodosti sosiaalinen konstruktionismi ja diskurssi-analyysi. Näiden viitekehysten yhdistyessä ammattikulttuuri käsitetään ennen muuta kielellisenä, jatkuvasti liikkeessä olevana käytäntönä, jota voidaan tarkastella eri merkityssysteemien, diskurssien/tulkintarepertuaarien kautta.

Tutkimuskysymyksiä taustoitin perehtymällä uudelleen erittelevään tyyliin poliisin yhteiskunnallista roolia ja poliisin ammattikulttuuria käsittelevään – lähinnä anglo-amerikkalaiseen – poliisin ammattikulttuurin tutkimukseen. Kyse on ennen muuta ontologiselle konstruktionimille ominaisesta lähestymistavasta (kts. esim. Juhila 1999), jossa aineiston analyysille voidaan luoda tulkintakehyksiä esimerkiksi aiempien tutkimusten pohjalta, ja tutkimustuloksia voidaan verrata joihinkin ”objektiivisiin olosuhteisiin”, kuten tilastoihin.

Tutkimuksen taustaa

Helsingin Sanomien Nyt-liitteessä (9/2004, 43) paljon huomiota saanutta poliisin työstä kertovaa dokumenttielokuvaansa analysoiva John Webster kertoo yllättyneensä valtavasti siitä, kuinka paljon poliisit tekevät sosiaalityötä. Poliisin työtä ja ammattikulttuuria on tutkittu englanninkielisessä maailmassa – lähinnä Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa – verrattain paljon. Tähän tutkimukseen perehtymällä voidaan huomata, ettei huomio poliisista sosiaalityöntekijänä ole aivan yhtä tuore.

Jo 1960-luvulla (esim. Cumming ym. 1965) huomattiin, ettei suurimmalla osalla poliisin tehtävistä ole tekemistä rikollisuuden, vaan ennemmin sosiaalityön, kanssa (ks. myös Banton 1964; Punch & Naylor 1973; Punch 1979; Lehto 1992). Poliisia käsittelevän yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kentällä näyttäisikin syntyneen voimakas konsensus siitä, että poliisintyössä ollaan tekemisissä monenlaisten ongelmien kanssa, joista vain osa liittyy suoranaisesti rikollisuuteen (Kleinig 1996, 282).

Omassa ammattikulttuurissaan poliisit näyttäisivät kuitenkin omaksuneen kuvan itsestään henkeen ja vereen rikollisuutta vastustavina oikeustaistelijoina. Sosiaalityömäinen poliisin työ on tässä kulttuurissa koettu suorastaan ”roskana” ((Fielding 1987, 67). Yhtä lailla kova toiminta, joka myös on objektiivisten olosuhteiden valossa poliisin työssä marginaalista, on koettu ominaiseksi ”oikealle” poliisin työlle. Miehekästä rikostaistelijan ja kovan toimijan poliisikulttuuria onkin kutsuttu hegemoniseksi maskuliinisuudeksi. (Fielding 1994.)

Tällainen roolikonstruktio synnyttää ymmärrettävästi myös toiseutta poliisiorganisaation sisälle ja ulkopuolelle. Erityisesti naispoliisien on ollut vaikea sopeutua miehiseen poliisikulttuuriin. Sosiaalisen sukupuolen onkin nähty muodostuvan yhdeksi tärkeimmistä kategorioista määritettäessä henkilön statusta poliisiorganisaatiossa. (Heidensohn 1992.) Myös pehmeämpiä linjoja painottavat poliisit ovat jääneet helposti ulkopuoliseksi (Fielding 1994). Yksilöpatologiaan skeptisemmin suhtautuvat ja rikollisuuden sosiaalisia tekijöitä painottavat sosiaalityöntekijät on taas käsitetty poliisivoimissa eräänlaisina ”kontrolliteollisuuden oman maalin tekijöinä”, jotka pehmoilullaan vaikeuttavat poliisin työtä. (Young 1991.)

Tutkimustulokset

Edellä käsiteltyä taustaa vasten oli mielenkiintoista lähteä keskustelemaan suomalaisten poliisien kanssa siitä, millaisena he työnsä ja tehtävänsä näkevät. Kiinnostusta lisäsi vielä huomattavasti se, ettei poliisin ammattikulttuuria ole suomalaisessa yhteiskuntatieteessä juurikaan tutkittu.

Paikansin aineistosta neljä tulkintarepertuaaria. Näistä ensimmäinen, jonka nimesin *pragmatistiseksi tulkintarepertuaariksi*, kyseenalaisti poliisin työn kahtiajaon rikostyöhön ja sosiaalityöhön. Pragmatistisen tulkintarepertuaarin läpi tarkasteltaessa poliisin työ näyttäytyi liian moninaiselta, jotta työn objektiksi olisi voitu selkeästi määrittää jokin poliisin mandaattiin kuuluva tehtävä, kuten rikollisuus tai sosiaalipalvelu. Pragmatistinen tulkintarepertuaari dominoi aineistoa määrällisesti.

Tärkeämmäksi nousi moninaisten työtilanteiden tehokas ja tyylikäs hallinta. Tämän katsottiin onnistuvan parhaiten, mikäli poliisilla on hallinnassaan epämuodolliseen tietoon ja osaamiseen voimakkaasti viittaavia, ja samalla jokseenkin väljiä ja hieman epämääräisikin ominaisuuksia: ”pelisilmää”, ”maalaisjärkeä”, ”mutu-nenää”, ”talonpoikaisjärkeä” tai ”normaalial järkeä”.

Pragmaattinen repertuaari varasi myös paljon tilaa erilaisille työorientaatioille

korostamalla laajan ja tilaa antavan määrään, 'persoonan' ja sen oikeanlaisen hyödyntämisen, tärkeyttä työssä. Tämän repertuaarin alueella liikuttaessa koettiin tärkeäksi se, että poliisilla on käytössään mahdollisimman paljon harkintavaltaa, jotta kyseisiä resursseja voitaisiin luovasti hyödyntää. Liian pitkälle menevien sääntöjen ja ohjeistuksien katsottiinkin syövä pelimieheltä pelitilaa. Kyseinen tulkintarepertuaari ottaa myös voimakkaasti kantaa vallan ja voiman käyttöön liittyviin kysymyksiin. Vallan ja voiman taakse meneminen näyttäytyy ennen muuta kokemattomuudesta ja osaamattomuudesta viestivänä toimintana.

Legalistinen tulkintarepertuaari merkityksellistyi selontekoina, joilla on eniten yhteyttä poliisikulttuurin aiemman tutkimuksen kanssa. Angloamerikkalaisesta tutkimuksesta poiketen legalistinen tulkintarepertuaari jäi suhteellisen harvojen selontekojen varaan. Selonteot olivat kuitenkin usein luonteeltaan kovia ja ehdottomia, joten kyseisellä tulkintarepertuaarilla oli nähdäkseni selkeä paikka luomassani diskurssikentässä.

Kyseinen tulkintarepertuaari toi ensinnäkin esiin tavan puhua ympäröivästä maailmasta paikkana, joka on huomattavasti rikollisempi, mitä tietämättömät siviilit voivat edes aavistaa. Toiseksi legalistinen tulkintarepertuaarin mukainen puhe konstruoi työn objektiksi taistelun rikollisuutta vastaan ja poliisin sen merkittävimmäksi toimijaksi. Tämä taistelu merkityksellistyi joissain kyseisen tulkintarepertuaarin selonteissa erityisen kutsumuksellisenä tehtävänä, oikeuden tuottamisena rikoksen uhreille. Tyypillistä legalistiselle puhetilalle oli myös äärimmäinen kovuus ja sotaisuus – maskuliinisuus. Tällaiset selonteot rajoittuivat tosin varsin harvaan.

Huomattavaa legalistisessa tulkintarepertuaarissa ja aineistossani ylipäänsä oli kuitenkin se, etteivät ne sisältäneet lainkaan poliisin ammattikulttuurille tyypillisenä pidettyä sosiaalityöntekijöitä kohtaan suunnattua vihamielisyyttä – haastattelijan provosoinneista huolimatta. Sen sijaan sosiaalityöntekijät koettiin luonnollisina ja hyvinä poliisin yhteistyökumppaneina.

Humanistinen tulkintarepertuaari muodosti vastakkaisen argumentaatiopohjan legalistiselle tulkintarepertuaarille. Huomattavaa humanistisessa tulkintarepertuaarissa on kuitenkin se, että sen piiriin informantit harvemmin siirtyivät kovinkaan spontaanisti, vaan siihen heitä oli erityisesti houkuteltava. Tälle alueelle päästyään tulkitsijat kuitenkin pysyivät sen sisällä varsin varauksetta.

Humanistisessa tulkintarepertuaarissa poliisin työn kohteiksi eivät määrittyneet rikolliset, vaan erilaisista ongelmista kärsivät ihmiset, joita luonnehdittiin nimenomaan ongelmaorientoituneesti, ei moraalisesti. Humanistisessa tulkintarepertuaarissa oli tosin kuultavissa myös poliisiorganisaation toiseuden, naiseuden ääni. Tätä toiseutta esiin tuoneet naisinformantit kuvasivat omaa ammattiorientaatiotaan juuri naisellisuuden perinteisesti liitettävien ominaisuuksien, kuten pehmeiden, kautta. Huomiolle pantavaa oli kuitenkin se, että humanistisen tulkintarepertuaarin selonteot eivät jääneet yksin naispoliisien varaan, vaan myös miehet kykenivät liikkumaan luontevasti, välillä jopa suurella ammattilypeydellä, sen piirissä.

Reformistista tulkintarepertuaaria leimasi taas merkittävimmällä tavalla se, että siihen kuuluvissa tulkinnoissa puhuja käänsi perinteisen poliisin ja yleisön valta-aseman päinvastaiseksi: poliisi ei kontrolloi kansaa, vaan ennemminkin tarjoaa sille turvallisuuspalveluja. Kansalainen muuttuu valta-alamaisesta kuluttajaksi ja poliisi palveluntarjoajaksi.

Tämä siirto mahdollistui retorisella mekanismilla, jossa puhuja kiinnittää huomion siihen osaan yleisöstä, joka ei varsinaisesti ole työn kohteena, vaan vastaanottaa poliisin kontrollitoimista syntyvää turvallisuuspalvelua. Reformistisessa repertuaarissa esiintyvät usein sanat turvallisuus ja turvallisuuden tunne. Näitä painotettaessa poliisille tulee uusi kommunikatiivinen rooli, jolla pyritään lisäämään turvallisuuden tunnetta.

Reformistisessa repertuaarissa, kuten nimestä voidaan päätellä, esiintyy voimakkaana puhe muutoksesta. Tämän muutoksen institutionaalisen pohjan paikansin länsimaissa tapahtuneeseen uudistuspolitiikkaan, jossa entisiä byrokratiamalleja pyritään korvaamaan managerialistisilla rakenteilla. Yksi tällaisen institutionaalisen muutoksen elementeistä on vastuullisuus palvelun kuluttajille. Tällöin kyseisen repertuaarin sisällä liikkuville tulkitsijoille oli luonnollista käsitteellistä lisääntyneen poliisitoiminnan kontrollointi ja ohjeistaminen positiivisena muutoksena. Tämä myös osaltaan poistaa poliisille perinteisesti annettua valta-asemaa konstruoimalla poliiseista ennemminkin toimijoita, joita kohtaan kohdistuu suurempi valta ja kontrolli kuin mitä he itse käyttävät. Entisestä vallankäyttäjistä tulee uuden aallon mukana vallan vastuullinen kohde ja instrumentti.

Sosiaalityö ja poliisi

On olemassa useita syitä, miksi poliisin soisi saavan enemmän huomiota sosiaalityön tutkimuksen piirissä. Ensinnäkin suomalainen yhteiskunta on poliittisesti ja kulttuurisesti hyvin erilainen kuin angloamerikkalaiset yhteiskunnat. Ei olisi ollenkaan yllättävää jos myös poliisin työn kulttuuriset ilmiöt järjestyisivät täällä toisella tavalla. Oma tutkimukseni antoi tästä esimakua.

Toinen syy siihen, miksi poliisitutkimuksen tulisi saada sosiaalityön tutkijoissa innostusta aikaan, on sosiaalityön osaamisen levittyminen suomalaisille poliisilaitoksille. Yhä useamman kihlakunnan poliisilaitoksen yhteydessä toimiikin nykyisin sosiaalityöntekijä. Olisi kiinnostavaa tietää, kuinka näiden ammattiryhmien integraatio on sujunut.

Kolmas, omasta näkökulmastani mielenkiintoisin, syy poliisin tutkimiseen on poliisin ja sosiaalityöntekijöiden lisääntyvä yhteistyö. Tämä tulee erityisen näkyväksi sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijöiden ja poliisien kohtaamisissa. Olen työssäni kohdannut kaikkien edellä kuvaamieni tulkintarepertuaarien mukaisia työorientaatioita. Kaikissa on sosiaalityöntekijän näkökulmasta sekä hyviä että huonoja puolia.

Tehtävän tyylikkäästi rauhoittava pragmatisti antaa sosiaalityöntekijälle työrauhan, pysyen itse sivummalla. Toisaalta pragmatisti hoitaa joskus työnsä ja siitä raportoinnin jopa liian nopeasti ja suurpiirteisesti; se, ettei kukaan lapsiperheen jäsenistä enää

kaatuile ja oksenna tai aio piestä toista perheen jäsentä, ei vielä sosiaalityöntekijässä poista lastensuojelullista huolta.

Legalisti taas muistuttaa sosiaalityöntekijää rikoksen uhrin asemasta. Legalisti ei katso sivusta perheväkivallan uhrin kärsimyksiä, vaan pyrkii parhaansa mukaan tuottamaan oikeutta tekemällä tapauksesta rikosasian. Siinä missä pragmatisti saattaa olla tyytyväinen jo tilanteen rauhoittumiseen ja osapuolten väliseen konsensukseen, haluaa legalisti tuottaa uhrille – hänelle kuuluva (!) – oikeutta. Yhteistyö ”vähäpätöisemmässä” lastensuojeluasiassa saattaa tosin kangertaa legalistin kanssa tämän epäillessä poliisin antaman virka-avun mielekkyyttä tai suorastaan murjottaessa sitä, ”kun toiset tutkii murhia ja me vaan katsotaan muumivideoita”.

Humanisti on sosiaalityöntekijän kannalta mieluisin yhteistyökumppani siinä mielessä, että häneltä eivät jää sosiaalityön osaamista vaativat asiat huomiotta. Humanisti ottaa empimättä yhteyttä sosiaalityöntekijöihin aina kun aihetta löytyy. Sosiaalityöntekijöitä paikan päälle odotellessaan humanisti auttaa vaikeuksiin joutuneita empatiallaan. Toisaalta humanisti saattaa ylittää toimivaltansa osallistuen sosiaalityöntekijöiden työhön ehdottamalla osapuolille ratkaisuja, jotka ovat lastensuojelulaille liian humaaneja.

Reformisti antaa sosiaalityöntekijällä kuvan palvelualltiudesta. Usein yhteistyö reformistin kanssa sujuu, mutta jos ei suju, kysyy reformisti sosiaalityöntekijältä kohteliaasti: ”Jäikö sinulle sellainen olo, ettet saanut tarvitsemaasi poliisipalvelua?”. Tämän palvelun olisi sosiaalityöntekijälle tuottanut tilannetta – ei poliisilakia – lukeva pragmatisti.

Yhteistyö vaatii ymmärrystä ja suvaitsevaisuutta toisen työtapoja ja -orientaatioita kohtaan. Poliisin toimintaa tutkiva sosiaalityön tutkimus pystyy nähdäkseen tuottamaan molempia.

Lähteet

- Banton, Michael (1964) *The Policeman in the Community*. Tavistock, London.
- Cumming, Elaine & Cumming, Ian & Edell, Laura (1965) ”Policeman as Philosopher, Guide and Friend”. *Social Problems* 17, 276–286.
- Fielding, Nigel (1987) ”Being Used by the Police”. *British Journal of Criminology*. 27:1, 64–72.
- Fielding, Nigel (1994) ”Cop Canteen Culture”. Teoksessa Newburn, Tim & Stanko, Elizabeth (toim.) *Just Boys Doing Business: Men, Masculinities and Crime*. Routledge, London.
- Heidensohn, F (1993) *Women in Control*. Oxford University Press, Oxford.
- Helsingin Sanomat, Nyt-liite (9/2004, 43)
- Juhila, Kirsi (1999) ”Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät”. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere.
- Kleinig, John (1996) *The Ethics of Policing*. Cambridge Studies in Philosophy and Public Policy. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lehto, Juhani (1992) *Juoppojen professionaalinen auttaminen*. Sosiaali- ja terveyshallituksen tutkimuksia, Helsinki.
- Punch, Maurice (1979) ”The secret social service” Teoksessa Holdaway, Simon (toim.): *The British Police*. Arnold, London.
- Punch, Maurice & Naylor, Trevor (1973) ”The Police: A Social Service”. *New Society* 24 (554), 358–361.
- Schein, Edgar H. (1987) *Organisaatiokulttuuri ja johtaminen*. Weilin+Göös, Espoo.
- Young, Malcolm (1991) *An Inside Job. Policing and Police Culture in Britain* Clarendon Press, Oxford.

Sosiaalitoiminnan tutkimuksen seura – Föreningen för forskning i socialt arbete on vuonna 1998 perustettu tieteellinen yhdistys, jonka tarkoituksena on saattaa yhteen sosiaalitoiminnan tutkijoita ja toimia väljänä sosiaalitoiminnan tutkimuksen ja ammatillisten käytäntöjen välillä.

Puheenjohtaja

Merja Laitinen, LY, merja.laitinen@ulapland.fi
puh. (016) 341 2696 / 040 509 2153

Sihteeri

Heli Niemi, LY, heli.niemi@ulapland.fi
PL 122, 96101 Rovaniemi
p. (016) 341 2686

Jäsenasiat

Elina Kemppainen, elkemppa@ulapland.fi

Rahastonhoitaja

Aira Juka

Hallituksen jäsenet

Marjaana Seppänen, Stakes, marjaana.seppanen@stakes.fi,
varapuheenjohtaja
Kristiina Berg, TY, kristiina.berg@utu.fi
Susanna Hoikkala, HY, susanna.hoikkala@helsinki.fi
Johanna Moilanen, JY, jomoilan@yfi.jyu.fi
Kirsi Nousiainen, SOCCA, kirsi.nousiainen@hel.fi
Pii Puurunen, KuY, pii.puurunen@uku.fi
Suvi Raitakari, TaY, suvi.raitakari@uta.fi
Mervi Tolonen, Talentia, mervi.tolonen@talentia.fi

Jokainen sosiaalitoiminnan tutkija, opettaja, asiantuntija, opiskelija tai käytännön ammattilainen on tervetullut Sosiaalitoiminnan tutkimuksen seuran jäseneksi.

Jäsenmaksut 2008

42 euroa
30 euroa (Sosiaalipoliittisen yhdistyksen jäsenet)
18 euroa (perustutkintoa opiskelevat ja eläkeläiset)

Jäsenedut

Jäsenlehti Janus

Vapaa pääsy Sosiaalitoiminnan tutkimuksen päiville eikä muihin seuran järjestämiin tilaisuuksiin. Vuoden 2008 jäsenmaksun maksamalla jäsenet voivat osallistua ilmaiseksi Turussa vuonna 2009 pidettäville Sosiaalitoiminnan tutkimuksen päiville.

30 prosentin alennus Sosiaalitoiminnan tutkimuksen vuosikirjoista
Mahdollisuus tilata seuran kautta Socialvetenskaplig Tidskrift normaalia edullisempaan hintaan (17 euroa vuonna 2008). Lehden voit tilata jäsenetuhintaan ilmoittamalla asiasta seuran jäsenihteerille.

Liity jäseneksi: www.sosiaalitoimintatutkimusseura.fi